

ประวัติความเป็นมา ลักษณะเนื้อหาและรูปแบบบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

การศึกษาบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์จำเป็นต้องศึกษาประวัติความเป็นมาของเพลงไทยตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงประวัติของวงดนตรีสุนทราภรณ์ เพื่อให้เห็นถึงความต่อเนื่องจากเพลงไทยมาสู่เพลงไทยสากลซึ่งวงดนตรีสุนทราภรณ์นับเป็นจุดเด่นของเพลงไทยสากลในปัจจุบัน ส่วนเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์นั้นจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์สำหรับบทต่อ ๆ ไป ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อการศึกษาเป็น 2 หัวข้อใหญ่ คือ ประวัติความเป็นมาของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ และลักษณะเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

1. การคลี่คลายของเพลงไทย เพลงไทยในสมัยโบราณได้ตกทอดสืบต่อกันมาช้านาน จนไม่อาจทราบได้ว่าแต่เดิมนั้นมีความเป็นมาอย่างไร ทั้งนี้เพราะเพลงไทยมักถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาโดยอาศัยความจำ ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ ดังนั้นการศึกษาลักษณะและประวัติของความเป็นมาของเพลงไทยในสมัยแรกเริ่ม จึงได้แต่เพียงสันนิษฐานประกอบกับหลักฐานที่มีอยู่เท่านั้น (โกวิท ทัศนศิริ และ อรวรรณ บรรจงศิลป์ 2526 : 1)

การสันนิษฐานถึงกำเนิดและลักษณะของเพลงไทยในยุคแรก ๆ นับตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์ชาติไทยมานั้น ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยได้สันนิษฐานกันหลายประการ แต่สรุปแล้วไม่สามารถที่จะกำหนดชี้ได้อย่างแน่นอนว่า เพลงไทยในสมัยแรกเริ่มนั้นเป็นอย่างไร เช่น มนตรี ตราโมท ได้สันนิษฐานเกี่ยวกับเพลงสมัยสุโขทัยโดยตั้งข้อสงสัยแต่ไม่มีข้อมูล

ชัดเจน

. . . มีเพลงอยู่เพลงหนึ่งที่สงสัยกันว่าเป็นเพลงสุโขทัย เพลงนั้นเป็นเพลงพื้นเมืองที่เราเรียกว่า "เทพทอง" ซึ่งเป็นการแสดงพื้นเมือง เช่นเดียวกับเพลงฉ่อย แต่ว่าถ้อยคำที่เขาเล่นพื้นเมืองหลายไกลกว่าการแสดงใดใดทั้งนั้น การเล่นที่ผู้เขียนได้เคยเห็นมาไม่มีการเล่นใดที่จะหลายไกลเท่ากับการเล่นเทพทองเลย เพลงเทพทองนี้เมื่อได้เปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการมาเป็นเพลงละคร มีปัทม์รับขึ้น ได้เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "เพลงสุโขทัย" บางท่านเรียกเทพทอง บางท่านเรียกเพลงสุโขทัย เพราะฉะนั้นจึงสงสัยว่า การเล่นพื้นเมืองเทพทองนี้อาจจะมีมาแต่สมัยกรุงสุโขทัยแล้ว แต่กว่าเวลานั้นคงเล่นกันเป็นพื้นเมืองเท่านั้น . . .

(โกวิท ธีรศิริและอรารณ บรรจงศิลป์ 2526 : 2)

จะเห็นได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทย ก็ไม่สามารถระบุได้ว่า เพลงไทยในสมัยแรกนั้นเป็นอย่างไร เพราะเป็นแต่เพียงการสันนิษฐานที่ไม่ได้มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์แน่นอน

สมัยอยุธยาเริ่มมีหลักฐานปรากฏชัดมากขึ้นว่ามีเพลงเกิดขึ้นมากมาย ทั้งนี้เพราะช่วงสมัยอยุธยามีเวลาชวานานถึง 417 ปี ศิลปะทางดนตรีจึงมีพัฒนาการอย่างกว้างขวาง มีการแต่งทั้งบทร้องและทำนองซึ่งใช้ในวงมโหรี *

* วงมโหรีนี้ สันนิษฐานกันว่า แต่เดิมคือการนำเอาวงขับไม้ อันประกอบด้วยซออสามสาย คนขับและคนโกวบัลเตาะว์มาผสมกันบรรเลงพิณแต่เดิม โดยเปลี่ยนพิณเป็นกระจับปี่และเปลี่ยนบัลเตาะว์เป็นกลอง กับเพิ่มกรับพวงให้คนขับตีประกอบไปพร้อมกันเท่านั้น

บทมโหรีสมัยอยุธยาเป็นลำนากลอนง่าย ๆ เหมือนเพลงกล่อมเด็กหรืออย่างลำนากลอนพื้นบ้าน วิถีขับร้องเพลงนั้นคล้ายไปกับคนตรี ไม่มีเอื้อนและอัตรารำจังหวะเป็นสองชั้น* อย่างที่เรียกว่าร้องเนื้อเต็มซึ่งก็คือวิถีที่ร้องกันในปัจจุบัน ตัวอย่างบทมโหรีสมัยอยุธยา เช่น เพลงถอยหลังเข้าคลอง

เจ้าเอษเจ้าน้ำไหล	ไหลไปเข้าคลองบ้านรี
ตัวเจ้ากับพี่	มาลงเรือไปด้วยกัน
พร้อมหน้าเข้าไท	ไปไหว้พระเกษมสันต์
ชาติหน้าจะได้พบกัน	ทุกชาติขึ้นนะเจ้าเอษ

นอกจากบทมโหรีแล้ว สมัยอยุธยามีเพลงทำนองสองชั้นอีกมากมาย จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นแม่บทของเพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ที่นำมาขยายเป็นเพลงเถา** ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในตำนานมโหรีว่ามีอยู่ถึงเกือบสองร้อยเพลง

ข้อน่าสังเกตคือ ในสมัยอยุธยาเพลงไทยและคนตรีไทยมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยมากที่สุดและยาวนานที่สุด ทั้งการแสดงและการละเล่นในงานหลวง งานราษฎร์ อาศัยคนตรีไทยทั้งสิ้น บทบาทของเพลงไทยสมัยอยุธยาที่สำคัญได้แก่ เพลงประกอบพิธีกรรม

* เพลงสองชั้นหมายถึงเพลงที่มีจังหวะปานกลาง

** เพลงเถา หมายถึงเพลงที่มีอัตรารำบรรเลงในอัตรารำจังหวะ สามชั้นสองชั้น และชั้นเดียว ในเพลงเดียวกัน เพลงอัตรารำสามชั้นมีจังหวะเป็นสองเท่าของเพลงอัตรารำสองชั้นซึ่งมีจังหวะปานกลาง ส่วนเพลงอัตรารำชั้นเดียวมีอัตรารำจังหวะเป็นครึ่งหนึ่งของเพลงอัตรารำสองชั้น

เพลงเพื่อประกอบการแสดงละคร และเพลงที่ใช้บรรเลงในวงมโหรีปี่พาทย์ เพื่อขับกล่อม ร้องเล่น โดยเฉพาะบทร้องสองชั้นเนื้อเต็ม ที่เรียกว่าบทมโหรีนั้น ก็ดูจะพัฒนามาควบคู่ มากับท่วงทำนองของเพลงไทยด้วยกล่าวคือเหมาะกับเพลงสองชั้น ครั้นบทกลอนเริ่มคลี่คลาย ขยายมานิยมเป็นกลอนแปดในตอนปลายสมัยอยุธยา เช่น กลอนบทละคร กลอนดอกสร้อย สักวา บทร้องมโหรีก็คลี่คลายเป็นกลอนแปดไปด้วย ยิ่งร้องรับการ เล่นสักวาก็ต้องยึดทาง ร้องและรับออกไปเพื่อรอคนบอกสักวาคิดกลอน เป็นเหตุให้เกิดเพลงไทยในอัตราสามชั้น ขึ้นในเวลาต่อมา

สมัยธนบุรี แม้จะเป็นสมัยที่ค่อนข้างสั้น แต่ความเจริญด้านเพลงไทยยังคงสืบ เนื่องมาจากยุคทองของสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นสมัยแห่งการค้นคว้ารวบรวม เรียงร้อยของเก่า ซึ่งกำลังจะขาดหายให้กลับคืนมา ศิลปะดนตรีไทยในระยะนี้จึงอยู่ในรูปแบบศิลปะกรุงเก่า มากกว่าสิ่งอื่น (สุรชัย เครือประดับ 2513 : 1)

สมัยรัตนโกสินทร์ ดนตรีและเพลงไทยได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด จาก หลักฐานต่างๆ พบว่าเพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มีวิวัฒนาการจากแบบเก่าที่เรียบง่ายใน สมัยอยุธยา มาสู่ความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีกลเม็ดเด็ดพรายที่พิสดารกว่าในยุคแรก ๆ จึงหว่าก็ซ้ำกว่า บทเพลงก็ยาวกว่า รวมไปถึงการประสมวงและขับร้อง เช่น

. . . ในเรื่องการผสมวงดนตรีก็เปลี่ยนกลายเป็นเครื่องใหญ่ . . .
เพลงขับร้องก็เพิ่มลีลาการเอื้อนเสียงวิจิตรมากขึ้น บทร้องก็พัฒนา
จับเป็นเรื่องเป็นราว เป็นเพลงดับต่าง ๆ เพลงสองชั้นก็ถูกยึด
ขึ้นอย่างเพียบพร้อม ด้วยเทคนิคที่รัดกุมจนกลายเป็นเพลงสามชั้น . . .
(ธนาคารกรุงเทพจำกัด 2527 : ไม่มีเลขหน้า)

เพลงไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) มีลักษณะคล้ายคลึงกับ

สมัยอยุธยา มาก ส่วนใหญ่เป็นเพลงที่มาจากสมัยปลายอยุธยา ซึ่งมีทั้งเพลงปี่พาทย์และเพลงละครในอัตราสองชั้นทั่ว ๆ ไป เพลงไทยเฟื่องฟูมากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้หลายเรื่อง เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ บางตอน ไชยเชษฐ์ เป็นต้น และได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลง "บุหลันลอยเลื่อน" ด้วย ทำให้วงการเพลงและดนตรีตื่นตัวมากขึ้น การพัฒนามีทั้งด้านเครื่องดนตรี ทำนองและคำร้อง

ส่วนบทเพลงร้องมโหรีของเดิมสูญหายไปมากในคราวกรุงศรีอยุธยาแตก จึงมีผู้นำเพลงร้องประกอบละครมาร้องกันในการบรรเลงมโหรี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นิยมการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบเสภา ซึ่งมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีการร้องส่งแล้วรับด้วยดนตรี ซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก นักดนตรีทั้งหลายจึงพยายามคิดประดิษฐ์เพลงต่าง ๆ ไว้ใช้ในการบรรเลง มีการนำเพลงสองชั้นมาขยายเป็นสามชั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีจังหวะช้าลงกว่าเดิมเพื่อให้มีช่องทางใส่กลเม็ดเชิงดนตรีได้มากขึ้น นักดนตรีท่านแรกที่เริ่มนำเพลงสองชั้นมาขยายเป็นสามชั้นคือ พระประดิษฐไพเราะ (มี คุริยางกูร) ครูดนตรีสมัยรัชกาลที่ 3-5 เพลงอัตราสามชั้นนี้เป็นที่นิยมกันแพร่หลายในระยะต่อมา จนกระทั่งวิวัฒนาการมาเป็นเพลงเถา ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาขั้นสูงสุดของเพลงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (สุรชัย เครือประดิษฐ์ 2516 : 4)

จะเห็นได้ว่าเพลงไทยมีพัฒนาการทางด้านเครื่องดนตรี ทำนอง เนื้อร้อง และการประสมวงที่เป็นแบบแผนชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นการแสดงถึงคุณค่าแห่งศิลปการดนตรีชั้นสูง จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นเพลงที่มีเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะของความเป็นไทย แต่เมื่อไทยมีการติดต่อกับชาติตะวันตก ทำให้เกิดการถ่ายทอดและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ รวมถึงวัฒนธรรมด้านเพลงและดนตรี การติดต่อกับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นทำให้คนไทยรับเอารูปแบบดนตรีตะวันตกมาใช้ กล่าวคือ มีการนำเอาเครื่องดนตรีและวิธีการบรรเลงแบบตะวันตกมาใช้ แต่ทำนองเพลงและ

เนื้อร้องเป็นของไทย เพลงไทยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกเริ่มก่อตัวขึ้น และเป็นพื้นฐานอันสำคัญในการขยายตัวขึ้นมาเป็นเพลงไทยในรูปแบบใหม่ ซึ่งเรียกว่า "เพลงไทยสากล" ส่วนเพลงไทยที่มีรูปแบบวิธีการประสมวงด้วยเครื่องดนตรี และการบรรเลงขับร้องแบบเดิมเรียกว่า "เพลงไทยเดิม" *

2. กำเนิดเพลงไทยสากล ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) ได้ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิชาการในด้านต่าง ๆ ตามแบบอย่างอารยธรรมตะวันตกขึ้นเป็นครั้งแรก (กรมศิลปากร 2525 : 17) อิทธิพลวัฒนธรรมทางด้านดนตรีตะวันตกที่ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนั้น คือ ". . . มีการจ้างชาวฝรั่งเสสและอังกฤษมาฝึกสอนวิชาดุริยางค์ฝรั่งแก่ทหารแตรในกองทัพ . . ." (ธนาคารกรุงเทพ จำกัด 2527 : ไม่มีเลขหน้า) ". . . มีการหัดทหารอย่างฝรั่ง การเดินแถวอย่างฝรั่ง มีแตรเป่านำหน้า . . ." (พูนพิศ อมาตยกุล 2529 : 14)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2541-2543 ทรง

* เพลงไทยเดิม หมายถึง เพลงไทยแบบฉบับ (Traditional Music) คือ เพลงที่ถือกำเนิดในภูมิภาคนี้และที่คนไทยได้เกี่ยวข้องกับผูกพันมาแต่ดั้งเดิม มีวิวัฒนาการมาจนถึงขั้นสูงสุด (classic) ในระดับอันเป็นที่ยอมรับกันอยู่ทุกวันนี้

คำว่า "เดิม" เป็นคำที่บ่งถึงยุคสมัย คือประวัติอันยาวนานและยังจำแนกเอกลักษณ์คือความเด่นเป็นเฉพาะจากลักษณะทั่วไป ด้วยลักษณะทั่วไปของดนตรีในปัจจุบัน ได้แก่ ดนตรีที่เราเรียกว่า "สากล" มีเครื่องดนตรีต่างชาติเป็นหลัก

ดังนั้นเพลงไทยเดิมจึงมีความหมายอันชี้เฉพาะไปที่ทำนองและคำร้อง อันเกิดแต่เครื่องดนตรีไทยเป็นหลัก

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูแตรจากต่างประเทศมาทำการสอนทหารของไทยจนเกิดเป็น "แตรวง"* ขึ้นอย่างจริงจัง โดยเกิดเป็นครั้งแรกที่กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ มี พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสุทธสิวิศร์ กรมหมื่นนอดิสรอุดมเดชทรงเป็นผู้บังคับการพระองค์ แรก แตรวงของไทยเริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2420 ครูฝรั่งที่เข้ามาสอนในระชนั้น คือ มิสเตอร์ เวสเตอร์ เฟล ชาวเยอรมัน และมิสเตอร์ เฮวูด เช่น ชาวฮอลันดา จนถึง พ.ศ. 2421 จึงได้มีคนไทยที่สามารถเป็นครูแตรทหารได้คือ ม.ร.ว. ชิต เสนีย์วงศ์ (ต่อมาเป็นพระยาวาทีดบรเทศ) รัชมการตำแหน่งผู้บังคับกองแตรวงทหารมหาดเล็ก (พจนนิศ อนาคตสกุล 2529 : 14) จากนั้นแตรวงได้ขยายความนิยมทั่วไป ใน พ.ศ. 2426 กองทัพเรือได้จ้างครูฟุสโก้ ชาวอิตาเลียนสัญชาติอเมริกันมาสอนแตร ท่านผู้นี้เป็นผู้วางรากฐานการ บรรเลงแตรวงแบบสากล ไว้อย่างดีที่สุดในกองทัพเรือ ในขณะที่แตรวงกองทัพบกจะช้านาญ ในการบรรเลงเพลงไทยประเภทเพลงดับเพลงเอาได้ดีกว่า และจากการที่มีแตรวงทหาร เหล่านี้ ทำให้เอกชนเริ่มมีแตรวงบ้าง และถือว่าเป็นความมีหน้ามีตา หากงานใดมีแตรวง นำหน้ากระบวนแห่ (พจนนิศ อนาคตสกุล 2529 : 15) การบรรเลงแตรวงนี้นับเป็นจุดสำคัญ ของเพลงไทยมาสู่เพลงไทยสากลที่สำคัญ เพราะมีการนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาบรรเลง เพลงไทยในรูปแบบการบรรเลงแบบประสมวงเป็นครั้งแรก

ใน พ.ศ. 2446-2447 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมขุน นครสวรรค์วรพินิต * * พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ

* แตรวงที่ใช้บรรเลงในกองทหารนี้ภายหลังเรียกว่า "วงโยธวาทิต" หรือ Military Band

* * พระอิสริยยศสูงสุดคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าเธอ (ในรัชกาลที่ 7) เจ้าฟ้า บริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พ.ศ. 2468

สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทธานามารศรี พระอัครราชเทวีได้เสด็จกลับจากการศึกษาในประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมนี ทรงเข้ารับราชการในกองทัพเรือ ในระหว่างนี้ได้ทรงพระนิพนธ์เพลงไทยสากลขึ้นเป็นครั้งแรก โดยทรงพระนิพนธ์เอง ทรงเขียนโน้ตเองตามแบบสากล แต่มิได้ทรงพระนิพนธ์คำร้องไว้ เพราะมีพระประสงค์ให้บรรเลงแต่ดนตรีเท่านั้น (พูนพิศ อมาตยกุล 2529 : 116) เพลงแรกที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นคือเพลง "วอลซ์ทปล้มจิต" ซึ่งใน พ.ศ. 2447 ได้นำมาเป็นเพลงบรรเลงของแถววงโหมโรงก่อนการฉายภาพยนตร์ (ธนาคารกรุงเทพ จำกัด 2527 : ไม่มีเลขหน้า)

นอกจากเพลง "วอลซ์ทปล้มจิต" แล้ว พระองค์ยังได้ทรงพระนิพนธ์เพลงไทยสากลอีก 11 เพลง เป็นเพลงไทยใช้ในจังหวัดล้าแบบสากล ทรงพระนิพนธ์เป็นโน้ตแบบสากล ในจำนวนเพลงไทยสากลที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นทั้ง 12 เพลงนั้น มี 7 เพลงที่ได้ทรงดัดแปลง หรือทรงอาศัยทำนองเพลงไทยเดิมส่วนอีก 5 เพลงไม่ทราบว่าอาศัยเพลงไทยอะไรบ้างเพียงใด (ธนาคารกรุงเทพ จำกัด 2527 : ไม่มีเลขหน้า)

เพลงที่ปรากฏชัดว่าทรงดัดแปลง หรือทรงอาศัยเพลงไทยเดิมเป็นหลักได้แก่

1. เพลงสุคนธ์เสนาะ ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ แสนเสนาะ
2. เพลงวอลซ์ทเมขลา ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ หกบท
3. เพลงมหาฤกษ์ ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ มหาฤกษ์
4. เพลงสรรเสริญเสือป่า ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ บุหลันลอยเลื่อน
5. เพลงสาครฉิ่ง ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ คลื่นกระทบฝั่ง และ

ทะเลบัว

6. เพลงโศก ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ พญาโศก
7. เพลงนางครวญ ทรงดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมชื่อ นางครวญ

เพลงที่ไม่ทราบแน่ชัดว่าทรงอาศัยเค้าโครงมาจากเพลงใดคือ

1. เพลงมาร์ชบริพัตร
2. เพลงวอลซ์ทปถมจิต
3. เพลงมณฑาทอง
4. เพลงวอลซ์ทประทุมผล
5. เพลงวอลซ์ทโนรี

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงพระนิพนธ์เพลงเหล่านี้ขึ้นเพื่อบรรเลงด้วยแตรวง จึงอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มนิพนธ์เพลงไทยสากลเป็นพระองค์แรก โดยเฉพาะทรงทำให้เพลงไทยมีโน้ตสากลขึ้นเป็นครั้งแรก จึงมีผู้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ว่า "พระบิดาแห่งเพลงไทยสากล" (พูนพิศ อมาตยกุล 2529 : 15)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) พระองค์ทรงส่งเสริมให้ตั้งวงดุริยางค์สากล (Symphony Orchestra) ขึ้นเป็นครั้งแรก ในกรมมหรสพ เรียกชื่อในสมัยนั้นว่า "วงเครื่องสายฝรั่งหลวง"

จนถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นักดนตรีในประเทศไทยสามารถรวมตัวได้เป็นวงใหญ่ สามารถบรรเลงในการแสดงมหาอุปรากรอิตาลีเลียนได้ เป็นครั้งแรกที่โรงละครหลวงสวนมิสกวัน ใน พ.ศ. 2463 (พูนพิศ อมาตยกุล 2529 : 16) จัดว่าเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ของประวัตินักดนตรีแนวตะวันตกในประเทศไทย ดนตรีไทยสากลในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่ามีความเจริญก้าวหน้ามาก โดยเฉพาะเพลงรูปแบบคลาสสิก มีความเจริญมากจนถึงขั้นตั้งโรงเรียนการดนตรีขึ้นในหน่วยงานราชการและเอกชน นักดนตรีและครูสำคัญในยุคนั้นคือ พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยากร) ซึ่งรับราชการในกรมศิลปากร และเป็นผู้แต่งทำนองเพลงชาติไทยที่ใช้

กันอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นครูของนักดนตรีไทยสากลที่สำคัญในยุคหลังมากมาย นับเป็นการวางรากฐานของเพลงไทยสากล ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ

จุดสำคัญที่เพลงไทยเดิมได้คลี่คลายมาเป็นเพลงไทยสากลในยุคปัจจุบันก็คือ การเกิดละครร้องในประเทศไทย ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศมาเลเซีย คือ

. . . ในปีพ.ศ. 2451 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงให้กำเนิดละครแบบใหม่เรียกว่า "ละครร้อง" ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ทรงดัดแปลงมาจากละครมาเลย์ ที่เรียกว่า ละครบังสาวัน หรือมาเลย์โอเปร่า . . . (วราวุธ สุมาวงศ์ 2526 : 52)

ในละครร้องนี้มีบทที่ต้องร้องไปพร้อมกับทำนองเพลง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงนำเพลงไทยเดิมมาบรรเลง แต่ใช้เนื้อร้องเต็มเข้าไปแทนการเลือน ดนตรีก็ใช้เพียงเล่นคู่ไปกับคนร้อง ที่เรียกว่า "คลอ" ดนตรียังคงใช้วงปี่พาทย์เช่นเดิม เพลงประเภทนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะยังมีท่วงทำนองเป็นไทยเดิม คຸນหຸคนไทยอยู่ มาก นับว่าเป็นแนวทางในการแต่งเพลงไทยสากลในระยะแรก ๆ

ใน พ.ศ. 2474 พรานบุรุษ (จวงจันทน์ จันทรคณา) ได้นำดนตรีสากลวงแจ๊ส (Jazz Band) เข้ามาประกอบละครร้องเรื่อง "โรสิตา" โดยมีการประดิษฐ์ทำนองเพลงขึ้นใหม่ นอกเหนือไปจากทำนองเพลงไทยเดิมของเก่าอีกด้วย เพลงในเรื่องโรสิตานี้ มีบทร้องโต้ตอบระหว่างพระเอกและนางเอกเป็นเพลงที่นิยมของวัยรุ่นสมัยนั้นมาก (โรสิตา นามแฝง, อาว้จวง 2518 : 54-55)

นอกจากนี้พรานบุรุษยังได้แต่งเพลงให้กับคณะละครต่าง ๆ เช่น จันทโรภาส บันเทิง และศิลปสำเรีง เพลงที่มีชื่อเสียงมากของพรานบุรุษจากละครก็คือ เพลงจันทร์เจ้าขา

เพลงขวัญของเรียม เพลงสิ่งเรียม เพลงต้นรักดอกโศก ฯลฯ เพลงที่พรานบุรุษแต่งจะมีลักษณะเฉพาะ (ธนาคารกรุงเทพ จำกัด 2527 : ไม่มีเลขหน้า) ซึ่งนับได้ว่าพรานบุรุษเป็นผู้บุกเบิกเพลงไทยสากลในยุคเริ่มแรก โดยพยายามนำเครื่องดนตรีและทำนองเพลงตะวันตกเข้ามาทดลองใช้ ทำให้เพลงไทยมีลักษณะการบรรเลงเป็นตะวันตกมากขึ้น แต่บางเพลงก็คงยังนำทำนองเพลงไทยเดิมมาใช้ แต่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีสากล

ในระบอบที่ละครเรื่องกำลังเป็นที่นิยมอย่างสูง ประเทศไทยได้เกิดการตื่นตัวในด้านการสร้างภาพยนตร์อย่างมาก เดิมภาพยนตร์ที่ฉายอยู่ในประเทศไทย เป็นภาพยนตร์เงียบ เนื้อหาเป็นประเภทสารคดีทั่ว ๆ ไป ต่อมาใน พ.ศ. 2476 บริษัทภาพยนตร์เสียง"ศรีกรุง" โดยพี่น้องสกุล "วสุวัต" ได้เริ่มสร้างภาพยนตร์พูดเสียงในฟิล์มขึ้นเป็นเรื่องแรก คือเรื่อง "หลงทาง" ผู้ประพันธ์เรื่องและกำกับกำกับการแสดงคือ ชุนวิจิตรมาตรา ซึ่งในเรื่องนี้ยังใช้เพลงไทยเดิมบรรเลงประกอบอยู่ เช่น เพลงพัดชา เพลงโศกะลัม เพลงขึ้นพลับพลา เป็นต้น แต่เมื่อบริษัทนี้สร้างภาพยนตร์เป็นเรื่องที่สอง คือเรื่อง "ปุโสมนเฝ้าทรัพย์" จึงได้เริ่มใช้เพลงไทยสากล โดยมีเรือโทมานิต เสนะวิลิน แต่งทำนอง และชุนวิจิตรมาตรา แต่งคำร้อง คือเพลง "กล้วยไม้" ขับร้องโดยอรุณ เครือพันธ์ นางเอกที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เพลงกล้วยไม้นี้ นับว่าเป็นเพลงไทยสากลที่แต่งตามหลักสากลเป็นเพลงแรก (กาญจนาคุณพันธ์ 2518 : 54-55)

เมื่อเพลงกล้วยไม้ได้รับความนิยม จึงมีการแต่งเพลงไทยสากลขึ้นมาอีกเป็นจำนวนมาก ส่วนมากเป็นเพลงประกอบภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ซึ่งส่วนมากเป็นผลงานร่วมกันระหว่างชุนวิจิตรมาตรา และนารถ ถาวรบุตร ผู้ทำหน้าที่แทนเรือโทมานิต ที่ถึงแก่กรรม เช่นในภาพยนตร์เรื่อง "เพลงหวานใจ" มีเพลงประเภทร้องเดี่ยว ร้องคู่ และประสานเสียง โดยที่ใช้จังหวะสมัยใหม่ เช่น คองก้า แทปคานซ์ เช่น เพลงพลับพลึงไพร เพลงใจสนองใจ เป็นต้น ชุนวิจิตรมาตรา เป็นคนแรกที่ริเริ่มการใช้สรรพนามคำว่า ฉัน และคำว่า เธอ แทนคำว่า พี่ และคำว่า น้อง (กาญจนาคุณพันธ์ 2518 : 93) ซึ่งยังคงนิยมใช้ในเพลงไทย

สากล และเพลงสมัยใหม่ในปัจจุบัน

. . . คุณนารถได้เริ่มแต่งเพลงตั้งแต่ปี 2479 พร้อม ๆ กับแต่งเพลงในเรื่อง "กลัวเมีย" แต่ทำนองแปลกออกมาเป็นฝรั่ง ๆ ฟังเกิดอย่างอื่น ถูกใจข้าพเจ้า นักหนา ข้าพเจ้าจึงคิดใส่คำร้อง โดยปฎิวัติภาษาไทยใหม่ให้ข้าพเจ้าจะทำให้เป็นสมัยใหม่อย่างฝรั่ง กล่าวคือ ไม่ใช่คำว่า พี่ แทนตัวผู้ชาย และ น้อง แทนตัวผู้หญิงอย่างแต่ก่อน แต่เปลี่ยนใช้คำว่า ฉัน และ เธอ ให้เป็นคำกลาง ๆ ซึ่งจะใช้แทนตัวชายก็ได้หญิงก็ได้ให้สนิทขึ้น ซึ่งเป็นแบบอย่างของเพลงไทยสากล พวกฉัน ๆ เธอ ๆ มาจนเดี๋ยวนี้ . . . (กาญจนาคพันธ์ 2518 : 93)

ในขณะที่เพลงจากภาพยนตร์กำลังแพร่หลาย ได้เริ่มมีการแต่งเพลงไทยสากล เพื่อใช้ในราชการขึ้น ในปี พ.ศ. 2477 ร้อยโทม.ล. ขาบ กฤษกร ข้าราชการกระทรวงกลาโหม ได้ร่วมกับโรงภาพยนตร์เสียงศรีกรุงสร้างภาพยนตร์ปลุกใจเรื่อง "เลือดทหารไทย" มีเพลงปลุกใจเกิดขึ้นอย่างแท้จริงคือ ใช้เป็นเพลงบังคับให้ทุกคนต้องร้องทุกชั้น และทุกโรงเรียน เนื่องจากเป็นระยะที่กำลังตื่นตัวเรื่องความรักชาติบ้านเมือง

ในราว พ.ศ. 2478-2479 เกิดเพลงไทยสากลที่เป็นของราชการที่สำคัญคือ เพลงชาติ และเพลงเฉลิมรัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่งทำนองโดยพระเจนดุริยางค์ เพลงชาตินั้นต้องเปลี่ยนเนื้อร้องถึงสามครั้งจนเป็นเนื้อร้องในปัจจุบันซึ่งประพันธ์โดย หลวงสารานุกรมประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) นับว่าเป็นเพลงไทยสากลของทางราชการในสมัยแรก ๆ

จากนั้นได้เกิดเพลงปลุกใจให้รักชาติบ้านเมือง และเพลงของกองทัพอีกมาก เช่น เพลงของกองทัพเรือ เพลงของกองทัพอากาศ นักแต่งเพลงปลุกใจที่สำคัญก็คือ หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น เพลงที่มีชื่อเสียงคือ เพลงรักเมืองไทย เพลงแหลมทอง เพลงเลือดสุพรรณ เป็นต้น (อมร มั่นเมืองแมน 2525 : 5) เพลงในกองทัพนั้นได้

รับความนิยมมาก จนถึงกับนำไปบรรเลงหน้าโรงก่อนการฉายภาพยนตร์ และเมื่อเกิดสงครามอินโดจีน เพลงปลุกใจก็ยิ่งมีมากขึ้นตามลำดับ เช่น เพลงทหารไทยแนวหน้า เพลงมณฑลบูรพา และเพลงแนวรบแนวหลัง เป็นต้น

ในระหว่าง พ.ศ. 2479-2484 เป็นช่วงที่ละครเวทีซบเซา เนื่องจากคนหันไปสนใจภาพยนตร์มากขึ้น พรานบุรพาได้เข้ามาร่วมงานกับบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง โดยเป็นผู้มีหน้าที่แต่งเนื้อร้อง และมีนารถ ถาวรบุตร เป็นผู้แต่งทำนอง ในช่วงนี้เพลงที่ได้รับความนิยม ได้แก่ เพลงขวัญของเรียม เพลงห้วยแก้ว เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันได้เกิดบริษัทสร้างภาพยนตร์เสียงขึ้นอีกบริษัทคือ บริษัทไทยฟิล์ม ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2480 โดยมี ม.ล. พวงร้อย อภัยวงศ์ และ เอื้อ สุนทรสนาน เป็นนักแต่งเพลงประจำบริษัทได้สร้างภาพยนตร์เรื่องแรกคือเรื่อง "ถ่านไฟเก่า" เพลงที่มีชื่อเสียงคือ เพลงในฝัน ขับร้องโดย เอื้อ สุนทรสนาน โดยขับร้องแทนเสียงของพระเอกในภาพยนตร์ ทำให้ เอื้อ สุนทรสนาน เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในเวลาต่อมา

เป็นที่น่าสังเกตว่าในระหว่าง พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา เพลงไทยสากลได้รับความนิยมอย่างมาก ปัจจัยสำคัญเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาล ห้ามการบรรเลงดนตรีไทย การจะบรรเลงได้ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการ (พุนพิศ อมาตยกุล 2529 : 17) รัฐบาลหันมาส่งเสริมดนตรีไทยสากล เช่น การตั้งวงดนตรีกรมโฆษณาการ มีการแต่งเพลงเชิญชวนให้ประชาชนช่วยกันสร้างชาติ สร้างวัฒนธรรมให้เจริญทัดเทียมฝรั่ง เช่น เพลงเชิญสวมหมวก เพลงเลิกกินหมาก เป็นต้น เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในระหว่าง พ.ศ. 2486-2488 ก็ได้มีการส่งเสริมศิลปะการรำโทน หรือ รำวงขึ้น เพื่อเป็นสิ่งบันเทิงใจ และปลุกปลอบขวัญประชาชนในยามสงคราม และเกิดเพลงไทยสากลประเภทรำวงขึ้นมากมาย ในยุคนี้เป็นยุคที่เพลงไทยสากลแพร่หลายเข้าสู่ประชาชนอย่างกว้างขวางที่สุด

นับแต่ยุคเพลงจากละครร้องมาจนกระทั่งถึงยุคเพลงไทยสมัยรัฐนิยม ได้ก่อให้เกิด เพลงที่มีทำนองการบรรเลงแบบสากลอยู่ 3 แบบ (พนพิศ อมาตยกุล 2529 : 17) ได้แก่

1. เพลงไทยสากลที่แปลงมาจากเพลงไทยเดิมของเก่า เช่น เพลงไตรโยค เพลงดวงเดือน ซึ่งแปลงมาจาก เพลงเขมรไตรโยคและเพลงลาวดวงเดือน ตามลำดับ
2. เพลงทำนองฝรั่งที่นำมาแต่งบทร้องไทยแล้วร้องในทำนองฝรั่ง เช่น เพลง มังราย ในละครเรื่องเลือดสุพรรณ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ก็ได้เค้ามาจากเพลงใน มหาอุปรากร (Opera) เรื่อง แซมซันและเดโลลาห์ ของ Claude Debussy คีตกวีชาว ฝรั่งเศส เพลงลิ้มแล้วหรือรักเรา ซึ่งพรานบูรพ์ดัดแปลงมาจากเพลงชื่อ Sleepy Lagoon
3. เพลงไทยสากลที่แต่งขึ้นใหม่โดยมิได้ดัดแปลงจากเพลงไทยเดิมหรือเพลง สากลใดๆ เพลงประเภทนี้มีมาก ส่วนใหญ่เป็นเพลงของกรมโฆษณาการ หรือสุนทรภรณ์ อันเป็นผลงานของเฮ้อ สุนทรสนาน หลวงสุขุมนิศประดิษฐ์ และแก้ว อัจฉริยะกุล เป็นต้น

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีวงดนตรีสากลขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นของ ราชการ กึ่งราชการ และเอกชน ทั้งนี้เพราะสิ่งบันเทิงใจต่างๆ เช่น ละคร และภาพยนตร์ ชบเซาลง เนื่องจากภาวะสงคราม จึงต้องอาศัยเสียงเพลงจากวงดนตรีและสื่อกระจาย เสียงจากวิทยุ เป็นเครื่องบันเทิงใจ วงดนตรีที่สำคัญในช่วงนี้ได้แก่

1. วงดนตรีดุริยโสตของ จำปา เล่มสาราญ
2. วงดนตรีของ ล้วน ควันธรรม
3. วงดนตรีกรมโฆษณาการควบคุมโดย เฮ้อ สุนทรสนาน
4. วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ของ นารถ ภาวบุตร

วงดนตรีเหล่านี้ต่างก็ผลิตผลงานของตนเองออกมามากมาย และนี่การประพันธ์เนื้อร้องกับทำนองกลมกลืนกันมากขึ้นเป็นลำดับ

เมื่อสงครามสงบลงไม่นาน วงดนตรีต่าง ๆ ก็เริ่มเสื่อมสลายไป เหลือเพียงวงดนตรีของกรมโฆษณาการ ซึ่งควบคุมโดย เอื้อ สุนทรสนาน เพียงวงเดียว วงดนตรีวงนี้จึงเป็นวงดนตรีที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในวงการดนตรีไทยสากลยุคนั้น สามารถผลิตผลงานเป็นจำนวนมากเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟังเพลงในสมัยนั้น จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า จุดเริ่มต้นของเพลงไทยสากลยุคหลัง หรือ ยุคปัจจุบันก็คือ เพลงไทยสากลของวงดนตรีกรมโฆษณาการ ซึ่งเมื่อรับบรรเลงในงานอื่นที่ไม่ใช่ราชการจะใช้ชื่อว่า "วงดนตรีสุนทราภรณ์" (จำนง รังสิกุล 2517 : 72)

ประวัติวงดนตรีสุนทราภรณ์

"วงดนตรีกรมโฆษณาการ" หรือ "วงดนตรีสุนทราภรณ์" ก่อตั้งโดย เอื้อ สุนทรสนาน ถือกำเนิดมาจากวงดนตรีไทยฟิล์ม กล่าวคือในราว พ.ศ. 2478-2480 บริษัทไทยฟิล์มได้สร้างภาพยนตร์เสียงเรื่องแรก คือ เรื่องถ่านไฟเก่า เอื้อ สุนทรสนาน ซึ่งขณะนั้นรับราชการอยู่ที่กองมหรสพ กรมศิลปากร ได้ร่วมบรรเลงดนตรีประกอบภาพยนตร์และขับร้องเพลง "ในฝัน" แทนเสียงพระเอกในเรื่อง ต่อมาบริษัทได้จัดตั้งวงดนตรีไทยฟิล์มขึ้น เพื่อความสะดวกในการบันทึกเสียงในภาพยนตร์อื่น ๆ วงดนตรีไทยฟิล์มนั้น นอกจากบรรเลงประกอบภาพยนตร์แล้วยังบรรเลงตามงานต่างๆ ของสมาคมทั่วไป จนเป็นที่รู้จักของประชาชน จวบจนกระทั่งบริษัทไทยฟิล์มเลิกกิจการ วงดนตรีไทยฟิล์มจึงถูกยุบวงลงด้วยใน พ.ศ. 2481

ในปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้ยกฐานะสำนักงานโฆษณาการ ขึ้นเป็นกรมโฆษณาการ มีนายวิชาศ โอสถานนท์ เป็นอธิบดี เมื่อได้จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นแล้ว อธิบดีกรมโฆษณาการจึงปรึกษากับหลวงสุภมนัสประดิษฐ์ เพื่อจัดหางดนตรีแจ๊สมา

ประจำสถานีวิทยุ หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์จึงได้รวบรวมนักดนตรีของบริษัทไทยฟิล์ม ซึ่งส่วนใหญ่รับราชการในกรมศิลปากร โอนย้ายมาสังกัดกรมโฆษณาการแล้วจัดตั้งเป็น "วงดนตรีกรมโฆษณาการ" ขึ้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482

วงดนตรีกรมโฆษณาการนี้ สังกัดที่แผนกวิทยุกระจายเสียงที่เพิ่งโอนกิจการมาจากกรมไปรษณีย์โทรเลข ตั้งเครื่องส่งกระจายเสียงที่ศาลาแดงมี เอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง โดยมี เวส สุนทรจามรเป็นผู้ช่วยหัวหน้าวง และจมีนมานิตย่นเรศน์ (เฉลิม เสวตนันท์) เป็นหัวหน้าแผนก (กรมประชาสัมพันธ์ 2526 : ไม่มีเลขหน้า)

นักดนตรีชุดแรกของบริษัทไทยฟิล์ม ซึ่งได้กลายมาเป็นวงดนตรีของกรมโฆษณาการ อันเป็นต้นกำเนิดของวง "สุนทราภรณ์" มีรายนามดังต่อไปนี้

1. เอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง (แซกโซโฟนต่อมาเปลี่ยนเป็นไวโอลิน)
2. สิงเวียน แก้วทิพย์ (แซกโซโฟน)
3. สมบูรณ์ ดวงสวัสดิ์ (แซกโซโฟน)
4. เวส สุนทรจามร (ทรัมเปต)
5. จำปา เล่มสำราญ (ทรัมเปต)
6. ภิญญู สุนทรวาท (ทรอมโบน)
7. สรี ธงสุทธ (เป็ยโน)
8. ศิณี (บิลลี่) ศีตากร (กีตาร์)
9. สมบูรณ์ ศิริภาค (เบส)
10. ทองอยู่ ปิยะสกุล (ไวโอลิน)
11. สมพงษ์ ทิพยกลิน (ไวโอลิน)
12. สภา กล่อมอาภา (กลอง)

วงดนตรีกรมโฆษณาการนี้ ในระยะแรกบรรเลงเพลงสากลล้วน ๆ ส่งกระจายเสียงทางสถานีวิทยุ ต่อมาได้เริ่มออกไปบรรเลงตามงานต่าง ๆ ทั้งของราชการและหน่วยงานอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องรับนักร้องเข้ามาประจำวง นักร้องรุ่นแรกคือ ล้วน ควันธรรม รุจิ อุทัยกร มณฑนา โมรากุล เลิศ ประสมทรัพย์ ชาลี ช่างวิทย์ และสุปราณี ทุกกะสมบูรณ์

เมื่อรับนักร้องชุดแรกเข้ามาแล้ว เลื้อ สุนทรสนาน และเวส สุนทรจามร จึงร่วมกันแต่งเพลงให้นักร้องขับร้อง เพลงในระยะแรก ๆ เป็นเพลงประเภทปลุกใจ และเพลงที่ใช้ในงานราชการ เพราะช่วงที่ได้เริ่มก่อตั้งวงนั้น เป็นช่วงที่กำลังเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน วงดนตรีกรมโฆษณาการจึงต้องรับภาระหนักในการแต่งเพลงปลุกใจส่งกระจายเสียงทางวิทยุ เมื่อเข้าสู่สมัยธนโยบายรัฐนิยม ในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้แต่งเพลงชักชวนให้สร้างชาติ สร้างวัฒนธรรม เช่น เพลงสามหมวก เป็นต้น (กรมประชาสัมพันธ์ 2526 : ไม่มีเลขหน้า)

ระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา โรงภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ไม่มีภาพยนตร์มาฉาย ละครเวทีและวงดนตรีจึงเป็นที่นิยม ขณะนั้นทางโรงแรมรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้จัดให้มีการบรรเลงดนตรีที่โรงภาพยนตร์โอเดียน โดยสลับกันแสดงอยู่ 3 วง คือ หัสดนตรี * ดุริสะโยธิน (ด.ช.ท.บ.) หัสดนตรีกรม

* วงหัสดนตรี (Jazz Band) เป็นวงดนตรีที่ไม่มีหลักเกณฑ์ในการประสมเครื่องดนตรี ทั้งนี้แล้วแต่หัวหน้าวงดนตรีเป็นผู้กำกับ ให้เป็นวงดนตรีขนาดย่อมหรือขนาดใหญ่เพียงไร เหมาะสำหรับใช้บรรเลงประกอบงานรื่นเริง เพื่อกินเลี้ยง ค่ำเหล้า หรือเต้นรำเป็นสำคัญ ศัพท์บัญญัติโดยคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ทางศิลปะ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ทรงเป็นองค์ประธาน (ศิลปากร 2525 : 44)

โฆษณาการ และวงดนตรีของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (สง่า อาภิรมภีร์ 2524 : 77) เมื่อ^๕ เอื้อ สุนทรสนาน นำวงดนตรีกรมโฆษณาการมาบรรเลงที่โรงภาพยนตร์โอเดียน ได้เริ่มใช้ชื่อวงดนตรีว่า "สุนทราภรณ์" ซึ่งที่มาของชื่อสุนทราภรณ์เป็นดังนี้

. . . คุณ^๕ เอื้อ ได้นำวงดนตรีไปแสดงที่โรงภาพยนตร์โอเดียนเมื่อ พ.ศ. 2482 โดยทางโรมแรมรัตนโกสินทร์เป็นผู้จัด คุณ^๕สุริย พุกกะเวส ซึ่งเป็นเลขานุการของโรงแรม เห็นว่าไม่เหมาะสมที่จะเอาวงดนตรีของราชการไปบรรเลงในโรงภาพยนตร์ของเอกชน จึงหารือกับคุณ^๕เอื้อว่าควรใช้ชื่อวงดนตรีเป็นอย่างอื่น คุณ^๕เอื้อ กำลังหลงรักคุณ^๕อาภรณ์ (กรรมสุด) จึงได้จึงหว่าเอานามสกุลของตนเองไปบวกกับชื่อของคนรัก เมื่อสุนทรสนานสนธิกับอาภรณ์จึงกลายเป็นชื่อใหม่ที่ไพเราะเหมาะเจาะที่สุดว่า "สุนทราภรณ์" (วันรำลึกถึงผลงานอมตะของเอื้อ สุนทรสนาน 2527 : 6)

เอื้อ สุนทรสนาน ได้ใช้ชื่อวงดนตรีสุนทราภรณ์ เมื่อบรรเลงในงานทั่วไป แต่ถ้าเป็นงานในราชการ คงใช้ชื่อวงดนตรีกรมโฆษณาการอยู่เช่นเดิม ซึ่งภายหลังก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ ตามชื่อกรมที่ได้เปลี่ยนไป

วงดนตรีสุนทราภรณ์เริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้นเรื่อย ๆ มีงานบรรเลงออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง มีงานแสดงต่าง ๆ มีการบันทึกเสียงออกจำหน่ายหลายครั้ง เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป (ธนาคารกรุงเทพจำกัด 2527 : 2-5)

การที่วงดนตรีมีชื่อเสียง เป็นที่นิยมของประชาชนอย่างกว้างขวางนั้น อาจสรุปได้ว่า เกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญคือ มีผู้ร่วมงานที่มีความสามารถสูง อันได้แก่

1. มีผู้แต่งทำนองที่มีความสามารถ เช่น เอื้อ สุนทรสนาน เวส สุนทรจามร สรี ยงยุทธ สมพงษ์ ทิพยกลิน และ สมศักดิ์ เทพานนท์ เป็นต้น ซึ่งผู้แต่งทำนองเพลงของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีพื้นฐานในการเล่นดนตรีไทยเดิม โดยเฉพาะเอื้อ สุนทรสนานนั้นเคยเป็นผู้บันทึกเพลงไทยเดิมเป็นโน้ตสากล สมัยรับราชการอยู่ที่กรมศิลปากร (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเอื้อ สุนทรสนาน 2525 : 49-50) จึงอาจส่งผลให้เพลงที่แต่ง มีทำนองอ่อนหวานแบบไทย ๆ

2. มีผู้แต่งคำร้องที่มีความสามารถ เช่น แก้ว อัจฉริยะกุล สุรัฐ พุกกะเวส วิชัย โภกกิจนิษฐ์ (ชาติรี) ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ ช่อม ปัญจพรรค สุคนธ์ พรพิรุณ (พรพิรุณ) เป็นต้น ผู้แต่งคำร้องของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีความสามารถสูงในการประพันธ์ (เจตนา นาควัชระ 2527 : 126) ตัวอย่างเช่น

แก้ว อัจฉริยะกุล ได้รับยกย่องว่ามีพรสวรรค์ และมีความสามารถในการแต่งคำร้องได้ถูกต้องตามโน้ตดนตรี โดยไม่มีการแปร่งหรือเพี้ยนวรรณยุกต์เลย ทั้ง ๆ ที่อ่านโน้ตไม่เป็น คำร้องของแก้ว อัจฉริยะกุล ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นบทกวี ซึ่งถือเป็นแม่แบบการประพันธ์คำร้องของนักประพันธ์เพลงไทยสากลรุ่นหลัง

สุรัฐ พุกกะเวส ได้รับการแนะนำวิธีการแต่งคำร้องจากแก้ว อัจฉริยะกุล เพลงจึงออกมาในแนวเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นเพลงรักหวานซึ่ง มีลักษณะเป็นบทกวี

ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ เป็นผู้แต่งคำร้องที่มีความสามารถในการใช้คำคม มีสัมผัสแพรวพราวตามแบบบทกวี เนื่องจากเป็นนักเขียนโคลงมาก่อน แต่ข้อเสียก็คือ บางเพลงที่ศรีสวัสดิ์ แต่งคำร้องมาก่อน เมื่อนำมาใส่ทำนองแล้ว ไม่ไพเราะ เพราะเนื้อร้องจะมีวรรณยุกต์กำกับอยู่ในคำแต่ละคำ ทำให้ใส่ทำนองยาก

วิชัย โทกกลนิษฐ์ เป็นผู้แต่งคำร้องได้ไพเราะแบบบทกวี เพราะเป็นนักเขียนโคลงมาก่อน ชอบอ่านวรรณคดี โดยให้เหตุผลว่า การอ่านวรรณคดีเป็นประโยชน์ในการหาคำที่ไพเราะมาใช้ในการแต่งคำร้อง วิชัยเป็นผู้แต่งคำร้องที่อ่านโน้ตไม่ออก แต่ใช้การบันทึกทำนองเป็นเสียงสูงต่ำ เพื่อนำไปบรรจุกำร้อง

ช่อม ปัญญาพรค์ จบด้านอักษรศาสตร์ เป็นนักเขียนโคลงกลอนและนวนิยาย เมื่อแต่งคำร้องจึงมีลักษณะเป็นแบบบทกวี เพลงส่วนใหญ่ที่ช่อมแต่ง จะแต่งคำร้องขึ้นมาก่อนแล้วนำไปให้เอื้อ ใส่ทำนอง ถ้าไม่เข้าทำนองก็ใช้วิธีเปลี่ยนคำจนเหมาะสม

นอกจากนี้ยังมีผู้แต่งคำร้องที่มีความสามารถเด่นๆ อีกหลายท่าน ซึ่งตามประวัติล้วนมีพื้นฐานทางด้านกรอ่านวรรณคดี และเป็นนักเขียนโคลงกลอนมาก่อน เช่น พรพิรุณ สวัสดิ์ ธงศรีเจริญ สมศักดิ์ เทพานนท์ เป็นต้น ซึ่งทำให้แนวการแต่งคำร้องของสุนทรภรณ์ออกมาในแนวเดียวกัน คือยึดรูปแบบการแต่งคำร้องที่เป็นบทกวี

3. มีนักร้องที่สามารถตีความบทเพลงได้อย่างถูกต้อง เช่น มีมัทนา โมรากุล เพ็ญศรี พุ่มชูศรี รุจี อุกฤษกร สุปราณี พุกกะสมบูรณ์ เลิศ ประสมทรัพย์ วินัย จุลบุษปะ เป็นต้น นักร้องของสุนทรภรณ์ส่วนใหญ่ต้องมีน้ำเสียงไพเราะ และได้รับการฝึกฝนการร้องอย่างเข้มงวดจากหัวหน้าวง คือ เอื้อ สุนทรสนาน โดยต้องมีความสามารถในการตีความบทเพลงที่ตนได้รับมอบหมายให้ร้อง ให้ถูกต้องสอดคล้องกับอารมณ์ของเพลง โดยต้องร้องไม่ให้แปร่งและเพี้ยนด้วย

4. มีนักดนตรีที่มีความสามารถ เช่น เอื้อ สุนทรสนาน เวส สุนทรจามร คิติ คิตากร สมบูรณ์ ดวงสวัสดิ์ จำปา เล็มสำราญ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาการดนตรีมาโดยตรง และเคยร่วมงานกันมาตั้งแต่ยังสังกัดอยู่กรมศิลปากร ทั้งยังเล่นดนตรีอยู่ทั่วไทยฟิล์มด้วยกัน ทำให้มีความชำนาญและเข้าใจในทางดนตรีซึ่งกันและกัน ผลงานเพลง

ที่ออกมาจึงอยู่ในแนวเดียวกัน การเรียบเรียงเสียงประสานก็มีความไพเราะ เนื่องจากการ
เล่นร่วมวงที่ประสานสอดคล้องกันเป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่าวงดนตรีสุนทราภรณ์มีชื่อเสียงโดดเด่น บทเพลงมีมาตรฐานและมี
แนวเพลงเป็นลักษณะเฉพาะของตนเองชัดเจน ก็เพราะองค์ประกอบสำคัญดังกล่าวข้างต้น
ทั้งแนวทำนอง คำร้อง การร้อง และแนวการบรรเลงดนตรีที่สอดคล้องกลมกลืนกันและ
การที่มีผู้ควบคุมวงที่มีความสามารถ เช่น เอื้อ สุนทรสนาน จึงทำให้บทเพลงของสุนทราภรณ์
ส่วนใหญ่มีคุณภาพคงที่และมีแนวเพลงเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่มีผู้ร่วมงานนับเป็นร้อย เพลงของ
สุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีแนวการใช้ภาษา รูปแบบ แนวคิด และทัศนคติที่คล้ายคลึงกัน จึงอาจ
เรียกได้ว่าเป็น "แนวเพลงของสุนทราภรณ์" ที่คนฟังฟังแล้วจดจำได้ทันที

นอกจากนี้การที่วงดนตรีสุนทราภรณ์ มีผลงานเผยแพร่กระจายเสียงทางวิทยุ
กระจายเสียงอย่างสม่ำเสมอก็นับเป็นปัจจัยประการสำคัญ ที่ทำให้เพลงส่วนใหญ่เป็นที่
รู้จักของประชาชน เนื่องจากมีโอกาสเผยแพร่ผลงานของตนได้กว้างขวางกว่าวงดนตรี
วงอื่น ๆ

เมื่อเอื้อ สุนทรสนานถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2524 ทำให้ผลงานเพลงของวง
ดนตรีสุนทราภรณ์มีจำนวนน้อยลง แต่วงดนตรีสุนทราภรณ์ยังคงอยู่ และได้ผลิตงานออกมา
เป็นระยะๆ มีทั้งเพลงใหม่ที่ยังมีได้บันทึกเสียงมาก่อนและนำเพลงเก่าที่เคยบันทึกเสียงแล้ว
มาบันทึกใหม่

นับแต่ก่อตั้งวงดนตรีของสุนทราภรณ์มาจนถึงปัจจุบัน อาจจำแนกผลงานเพลงไทย
สากลของวงดนตรีนี้ออกได้เป็น 6 ยุค ตามช่วงระยะเวลา และความนิยมของประชาชน
(วันรำลึกถึงผลงานเพลงอมตะของเอื้อ สุนทรสนาน 2527 : 49-50) คือ

1. สุเคราะห์หว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484-2488)
2. สุคละครเวทีย์ (พ.ศ. 2489-2495)
3. สุคเวทีย์ลีลาศและสังคีตสัมพันธ์ (พ.ศ. 2495-2512)
4. สุคโศภาทศน์ (พ.ศ. 2498-2512)
5. สุคดาวรุ่งพุ่มนี้ (พ.ศ. 2500-2512)
6. สุคโรงเรียนสุนทราภรณ์การดนตรี (พ.ศ. 2512-ปัจจุบัน)

1. สุเคราะห์หว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484-2488) ใน พ.ศ. 2482 นายวิชาศ โอสถานนท์ ได้ดำริให้จัดตั้งวงดนตรีสากลประเภทวงแจ๊สประจำสถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ เพื่อบรรเลงเพลงสากลในรายการออกอากาศ ภาคภาษาต่างประเทศ เมื่อมีการขอโอนนักดนตรีจากกรมศิลปากร นำโดย เอื้อ สุนทรสนาน เข้ามาประจำวง ในระยะแรกมีแต่การบรรเลงเพลงสากลล้วน ๆ ใน พ.ศ. 2483 เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน วงดนตรีกรมโฆษณาการจึงเริ่มรับนักร้องรุ่นแรกเข้ามา โดยได้แต่งเพลงปลุกใจโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนรักชาติ เช่น เพลงรักสงบ และเพลงทหารไทย เป็นต้น

พ.ศ. 2484-2488 ประเทศไทยต้องยอมเข้าร่วมเป็นฝ่ายเดียวกับประเทศญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง วงดนตรีกรมโฆษณาการจึงต้องแต่งเพลงสนองนโยบายรัฐบาล ซึ่งกำหนดทิศทางในแนวปลุกใจให้รักชาติ โนม่น้าว ชักชวนให้ชาวไทยปฏิบัติตามรัฐนิยม เช่น ชักชวนให้ประชาชนสวมหมวก เลิกรับประทานหมาก นอกจากนี้ยังมีการฟื้นฟูการเล่น "รำโทน" และปรับปรุงเป็น "รำวง" เพลงรำวงจึงแพร่หลายมาก เพลงรำวงที่แต่งโดยวงดนตรีสุนทราภรณ์ที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้น ได้แก่ เพลงรำวงสุนทราภรณ์ เพลงรำวงลอยกระทง เพลงรำวงข้าวทะเล เพลงรำวงดาวพระศุกร์ เป็นต้น

พ.ศ. 2486 การบันเทิงเรีงรมย์ในกรุงเทพฯ เจียบเหงา ไม่มีภาพยนตร์ มาฉาย โรงภาพยนตร์จึงกลายเป็นเวที จัดการแสดงละครบ้าง จัดการแสดงดนตรีบ้าง เป็น

การบำรุงขวัญตามนโยบายของรัฐบาล วงดนตรีกรมโฆษณาการ หรือวงดนตรีลีลาศกรม
โฆษณาการ จึงได้รับการติดต่อให้ไปแสดงที่โรงภาพยนตร์โอเดียน โดยใช้นามว่า
"สุนทราภรณ์" เพลงที่เป็นที่นิยมในช่วงนี้ได้แก่ เพลงบ้านเกิดเมืองนอน เพลงดอกไม้ใกล้มือ
เพลงเจ้าชู้ประคุดิน เพลงหนามกุหลาบสวนสวรรค์ เป็นต้น

เพลงในยุคนี้เกิดขึ้นเนื่องจากภาวะสงคราม ช่วงแรก ๆ จึงมีเพลงปลุกใจเกิด
ขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเนื้อหาของเพลงปลุกใจประชาชนให้สามัคคี พร้อมจะสู้รบกับศัตรู
ส่วนเพลงร่ำวั้น เน้นจังหวะเป็นหลัก เพื่อสะดวกในการนำไปใช้ร่ำว และ ร้องเล่น
สนุกสนาน มากกว่าจะใช้ฟังเพื่อสื่ออารมณ์อันลึกซึ้ง ส่วนเพลงประกอบละครเวที ส่วนใหญ่
เป็นเพลงรัก ตามเนื้อเรื่องของละครที่นำมาแสดง ซึ่งโดยมากก็วนเวียนอยู่กับเรื่องรักโศก
ทั้งเพลงปลุกใจ เพลงร่ำวและเพลงประกอบละครเวที ล้วนแต่งขึ้นเพื่อจุดประสงค์
สนองนโยบายรัฐบาลมากกว่าจะแต่งขึ้นเองจากแรงบันดาลใจของผู้แต่งเพลง

2. ยุคละครเวที (พ.ศ. 2489-2495) ละครเวทีเป็นที่นิยมแพร่หลายในช่วง
สงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งสงครามสงบ ภาวะหลังสงครามทำให้การบันเทิงประเภท
ละครเวทีเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นสิ่งบันเทิงใจ ปลอดภัยประชาชน คณะละคร
ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ คณะนาฏยากร ของสดี กุระโรหิต คณะวิจิตรเกษม ของ บัณฑิตย์ องค์-
วิศิษฐ์ คณะอัศวิน ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล คณะศิวารมย์ ของขุน
สวัสดิ์ทิฆัมพร ฯลฯ คณะละครเหล่านี้ได้แต่งเพลงไทยสากล เพื่อประกอบการแสดงละคร และ
ร้องสลับการแสดง ขณะเปลี่ยนฉาก ละครเวทีจึงมีส่วนทำให้เพลงไทยสากลแพร่หลายยิ่งขึ้น

งานเพลงชิ้นแรกของ เอื้อ สุนทรสนาน สำหรับละครเวทีคือ เพลงมนต์รักนาง
จันทร์ แสดงที่เวที โรงละครศรีอยุธยา เป็นเพลงประกอบลำนำกวี มีเนื้อร้องเป็นชุด
ผู้แสดงเป็นเทพบุตรในครั้งนั้นคือ สุเทพ วงศ์กำแหง นางศรีประจันคือ เพ็ญศรี พุ่มชูศรี
เอื้อ สุนทรสนาน เป็นผู้แต่งทำนองเพลงต่างๆ ส่วนลำนำกวีแต่งโดย ทวีปวร และ ส่ง่า

อาร์มัวร์

เพลงละครเวทีของวงดนตรีสุนทราภรณ์ ที่ได้รับความนิยมสูงสุดติดต่อกันจนทุกวันนี้ และเป็นเพลงจากละครเวทีที่มีผู้รู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดคือ เพลงชุดจุฬารัตน์ในละครเรื่องจุฬารัตน์ แสดง ณ เวทีศาลาเฉลิมไทย (พ.ศ. 2493-2494) เพลงประกอบละครหลายเพลงในเรื่องนี้ ล้วนได้รับความนิยมอย่างสูงทั้งสิ้น เช่น เพลงจุฬารัตน์ เพลงใต้ร่มมณี เพลงปองใจรัก เป็นต้น

เพลงในชุดนี้มีลักษณะคล้ายกับเพลงในชุดที่ 1 ในแง่ของการแต่งเพลงเพื่อนำไปประกอบการแสดง คือละครเวที ซึ่งชุดนี้ละครเวทีแพร่หลายมากที่สุด เนื้อหาจึงไม่พ้นเรื่องความรักตามเรื่องราวของละครเวทีที่ ๆ ไป

3. ชุดเวทีลีลาศและสังคีตสัมพันธ์ (พ.ศ. 2495-2512) การเดินรำแบบตะวันตกที่เรียกว่า ลีลาศ เริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายขึ้น ในประเทศไทยเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2467 ในระยะแรกมีการจัดงานเดินรำขึ้นตามโรงแรม (ในสมัยนั้น เรียกว่า โฮเต็ล) และตามคาบาเรต์ ซึ่งเป็นสถานบริการอาหาร ชาอสุรา คล้ายกับไนท์คลับปัจจุบัน (ทวีสัทธ์ ไทรวีจิตร 2522 : 314)

โฮเต็ลและคาบาเรต์ที่มีชื่อเสียงของกรุงเทพฯ ชุดนั้น ก็เช่น แกรนด์โฮเต็ล รมณีโฮเต็ล สุโรปโฮเต็ล และอื่น ๆ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุง สีลม สุริวงค์ โฮเต็ลและคาบาเรต์เหล่านี้ มีไว้เพื่อเดินรำโดยเฉพาะชาวต่างประเทศ หรือข้าราชการ และผู้มีฐานะดี เพราะต้องเสียค่าบริการสูงมาก เครื่องดนตรีสำหรับประกอบเพลงลีลาศ ประกอบด้วย ไวโอลิน เปียโน อาจมีกลองประกอบด้วย จังหวะลีลาศที่นิยมใช้มี 4 จังหวะ คือ สโลว์ ฟรอกซ์ทรอตต์ แทงโกปาลาโธมา และ ควิกส์เตปป์ วอลซ์ท เพลงที่ใช้บรรเลงส่วนมากเป็นเพลงสากล

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 วงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้แต่งเพลงไทยสากลสำหรับ
 ลีลาศมากมาย เพราะการเต้นรำแบบลีลาศกำลังเป็นที่นิยมกันมาก งานลีลาศต่าง ๆ มัก
 ให้วงดนตรีสุนทราภรณ์เป็นวงดนตรีหลักในการบรรเลง หรือแม้แต่เมื่อมีการแข่งขันลีลาศ
 ก็จะใช้วงดนตรีสุนทราภรณ์ไม่ได้ เช่น การแข่งขันชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2496
 เป็นต้น (อดิพร สุนทรสนาน 2513 : 54)

วงดนตรีสุนทราภรณ์ ได้แต่งเพลงลีลาศไว้มากมายหลายจังหวะ ทั้งเพลงจังหวะ
 บอลรูม ซึ่งจังหวะช้านุ่มนวล เช่น ควิกสเดบี่ วอลซ์ท ควิกวอลซ์ท สโรว์ ฟรอกทรอดด์
 และ แทงโก้ ส่วนเพลงจังหวะลาตินอเมริกัน ซึ่งมีจังหวะเร็ว เช่น รุมบ้า บีกิน ซ่าซ่าซ่า
 แซมบ้า กัวารซ่า เมมโบ้ ออฟบิก ตะลุง เทมโป้ และจังหวะอื่นๆ อีกหลายจังหวะ โดย
 เฉพาะจังหวะตะลุงนี้ วงดนตรีสุนทราภรณ์ มีส่วนสำคัญในการสร้าง คือเมื่อ พ.ศ. 2504
 สมาคมชาวปักษ์ใต้ได้จัดให้มีการประกวดดนตรีชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทยขึ้น โดยเชิญ
 ล้วน ควันธรรม และ เอื้อ สุนทรสนาน มาร่วมประชุมปรึกษา ที่สมาคมชาวปักษ์ใต้
 โรงแรมสุริยานนท์ ล้วน ควันธรรม ได้เสนอจังหวะตะลุง เป็นจังหวะลีลาศ ที่ประชุมเห็น
 ด้วย และให้ เอื้อ สุนทรสนาน ร่วมพิจารณาแก้ไขจนใช้จังหวะตะลุงเป็นจังหวะลีลาศได้
 ซึ่งจังหวะตะลุงนี้ ต่อมา " . . . ประเทศอังกฤษ ได้จดทะเบียนชื่อและทำเดินไว้ โดย
 จัดอยู่ในกลุ่มลีลาศจังหวะเร็ว 12 จังหวะ เรียกว่าจังหวะตะลุงเทมโป้ . . . "
 (พิชิต ภูมิจันทร์ และ ธงชัย มาศสุพงษ์ 2523 : 78)

อาจกล่าวได้ว่า ชื่อเสียงของวงดนตรีสุนทราภรณ์ส่วนหนึ่งได้มาจากการแต่งและ
 บรรเลงเพลงลีลาศ ทั้งนี้เพราะเพลงลีลาศของวงดนตรีสุนทราภรณ์ มีท่วงทำนองไพเราะ
 มีจังหวะชัดเจน

. . . เอื้อ สุนทรสนาน มีความสามารถในการนำลีลาศ ของดนตรี
 ตะวันตกมาปรับเข้ากับลีลาศแบบไทยได้อย่างดีเยี่ยม เช่น เพลง

จังหวะแทงโก้ ที่แต่งให้กับ วินัส จุลละบุษปะ ขับร้อง เป็นการร้อง
เอื้อน และทอดเสียงแบบไทย ซึ่งน่าจะขัดกับจังหวะที่เจียบคมของ
ตะวันตก แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น นับว่าเพลงแทงโก้ของ
สุนทราภรณ์เป็นตัวอย่างของ การเอาชนะช่องว่างทางวัฒนธรรมได้
อย่างน่าแปลกใจ . . . (เจตนา นาควิษระ 2527 : 124-125)

การที่สุนทราภรณ์แต่งเพลงลีลาศ เป็นที่นิยมดังกล่าว นับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้
เพลงลีลาศของสุนทราภรณ์ได้กลายมาเป็นเพลงที่แพร่หลายในกลุ่มผู้ฟังชนชั้นสูง ที่มีโอกาส
ได้รู้จักและคุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่ากลุ่มผู้ฟังระดับชาวบ้าน เนื่องจากงานลีลาศ
มักเป็นงานที่จัดขึ้นโดยกลุ่มคนที่มีการศึกษาและมีวิถีชีวิตที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกมาก

เพลงสุนทราภรณ์ที่แต่งขึ้นสำหรับลีลาศมีเป็นจำนวนมากมีทั้งเพลงที่มีชื่อและเนื้อหา
เกี่ยวกับลีลาศโดยเฉพาะ เช่น เพลงช่วนลีลาศ เพลงเริงลีลาศ เพลงเชิญลีลาศ ฯลฯ
ส่วนเพลงที่ใช้เป็นเพลงลีลาศแต่ไม่ได้มีคำว่าลีลาศโดยตรงในชื่อเพลง เช่น เพลงเพลินเพลง
เมมโด้ เพลงเริงเพลงสวิง เพลงวอลซ์ทวิมาน เพลงพลอร์เฟื่องฟ้า เป็นต้น

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ วงดนตรีกรมโฆษณาการ หรือสุนทราภรณ์ ได้มี
ส่วนริเริ่มการสร้างรูปแบบดนตรีและการบรรเลงดนตรีแบบใหม่ขึ้น ด้วยการนำเอา
วงดนตรีไทยเดิมมาผสมกับวงดนตรีสากล โดยปรับเครื่องดนตรีทั้งสองชนิด ให้มีระดับ
เสียงเท่ากัน เป็นการสร้างเพลงไทยสากลที่น่าทึ่งองมาจากเพลงไทยเดิม และบรรเลง
ด้วยวงดนตรีที่ผสมระหว่างดนตรีไทย และ ดนตรีสากล ใส่เนื้อร้องให้ทันสมัยแบบสากล
และมีวิธีการร้องแบบเต็มเนื้อโดยไม่มีการเอื้อนยาว ๆ แบบเพลงไทยเดิม เพลงชนิดนี้
เรียกว่า "สังคีตสัมพันธ์" หรือ "สังคีตประยุกต์"

"สังคีตสัมพันธ์" หรือ "สังคีตประยุกต์" ถือกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2495 โดยมี พลโท ม.ล. ชาบ กฤษกร เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนและริเริ่มความคิดตั้งแต่นั้นเมื่อ เข้ามารับตำแหน่ง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์* พลโท ม.ล. ชาบ กฤษกร ผู้เป็นผู้มีบทบาท ในวงการเพลงไทยสากล มาตั้งแต่เริ่มเกิดเพลงไทยประกอบภาพยนตร์ พ.ศ. 2477 โดย ได้ร่วมสร้างภาพยนตร์ เรื่องเลือดทหารไทยกับวิชัยภาพยนตร์เสียงศรีกรุง นอกจากนี้ท่านยัง เป็นผู้มีความรู้ทางดนตรีไทยและสากลเป็นอย่างดี

. . . ด้วยความที่ท่านเป็นคนรักดนตรีไทย เป็นชีวิตจิตใจ ท่าน จึงคิดจะปรับปรุงวงดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ให้ดีขึ้น . . . มีชื่อเสียงเท่ากับวงดนตรีสากล ซึ่งขณะนั้นมีชื่อเสียงมากที่สุด ใน นาม วงดนตรีสุนทราภรณ์ ที่มี เอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง . . . (เชิดชูเกียรติ 100 ปี ครูพุ่ม บาปุสะวาทย์ 2534 : 18)

แต่เดิมวงดนตรีไทยกรมประชาสัมพันธ์ เป็นเพียงวงดนตรีไทยที่ตั้งขึ้น เป็นคณะ สนิมครเล่น โดยมีจิมมานิตส์นเรศน์ (เฉลิม เสวตนันท์) หัวหน้าแผนกวิทยุกระจายเสียง กรมโฆษณาการเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งร่วมกับข้าราชการภายในกรมเมื่อ พ.ศ. 2481 ต่อมา พ.ศ. 2496 จึงจัดหานักดนตรีมาบรรจุเป็นข้าราชการในแผนกดนตรีไทย คือ

* เดิมใช้ชื่อว่ากรมโฆษณาการ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495 หลังจากเปลี่ยนชื่อเป็นกรมประชาสัมพันธ์ได้ 16 วัน จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้คำสั่งแต่งตั้ง พลโท ม.ล. ชาบ กฤษกร ดำรง ตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ สืบแทน หลวงสารานุประพันธ์

1. นายบุญสงค์ เกตุคง (ระนาดเอก)
2. นายสมาน ทองสุโชติ (ฆ้องวงใหญ่)
3. นายจำเนียร ศรีไทยพันธ์ (ปี่)
4. นายประสงค์ พิณพาทย์ (ระนาดมโหรี)
5. นายสืบสุด คุริยประณีต (ระนาดเอกไม้แข็ง)
6. นายสมพงษ์ นุชพิจารณ์ (กลอง)
7. นางบุปผา คำศิริ (ขับร้อง)
8. นางชื่องมาศ สุนทรวาทิน (ขับร้อง)
9. นางทัศนีย์ พิณพาทย์ (ขับร้อง)
10. นางสาวสุดจิตต์ คุริยประณีต (ขับร้อง)

นอกจากนี้ยังได้เชิญครุฑม บาบุชะวาทย์ นักดนตรีไทยอาวุโสมาเป็นที่ปรึกษา
 แนวทางเพลงไทย และ ปรับปรุงวงดนตรีไทย กรมประชาสัมพันธ์ให้ดีขึ้น ครุฑมเป็นผู้ที่มี
 ความสามารถทางด้านดนตรีไทย เป็นเอื้อมทั้งการแต่งและบรรเลงเพลงไทยเดิม ท่านเป็น
 ผู้บอกทำนองเพลงไทย หลายสิบเพลง เพื่อให้วงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์กับสุนทราภรณ์ทำ
 เพลงในแบบสังคีตสัมพันธ์ ทั้งยังเป็นผู้เทียบเสียงเครื่องดนตรีไทย ให้มีแนวระดับเสียง
 เดียวกันกับเครื่องดนตรีสากล เพื่อใช้ในการบรรเลงดนตรีผสม แบบสังคีตสัมพันธ์อีกด้วย
 นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลในการแต่งทำนองเพลงในแนวไทยเดิมของ เอื้อ สุนทรสนาน ดังที่
 เอื้อ สุนทรสนาน ได้เขียนถึงครุฑม ไว้ในหนังสือที่พิมพ์เป็นอนุสรณ์ งานฉาปนกิจศพนายชุม
 บาบุชะวาทย์ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2511 ว่า

. . . เพราะการที่ครุฑมมาประจำอยู่ที่กรมประชาสัมพันธ์ ผมจึง
 โชคดีที่ได้รับความรู้ในเรื่องเพลง และ ดนตรีเพิ่มมากขึ้น สงสัย
 เรื่องใด ถามครุฑม ก็ได้รับความรู้ที่ต้องจดจำ เอาไปใช้ในการ
 บรรเลงเพลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผมสนใจในเรื่องของทำนอง

เพลงเป็นพิเศษอยู่แล้ว จึงได้อาศัยครุุ่ม ในเรื่องกลเม็ดต่างๆ
 ของเพลงอย่างมากมา . . . ถ้านักฟังเพลงทั้งหลายยังจำได้
 เพลงไทยเดิมที่แปลงมาแล้วสัมพันธ์เข้ากับเพลงไทยสากลได้แก่
 เพลงฝั่งน้ำ เพลงท่าหน้า ท่วงทำนองจะดัดแปลงอย่างไรก็ตาม
 ก็ยังไม่ทิ้งทำนองไทยเดิม แต่นำมาบรรเลงให้นักฟังเพลงสมัย
 ใหม่ฟังได้ ครุุ่มเปรียบเสมือนคลังวิชาดนตรี ที่มีของดีสะสม
 ไว้มาก และไม่เคสหวงแหนวิชานี้ ไม่ว่าผู้ใดมาขอปรึกษา . . .
 (เชิดชูเกียรติ 100 ปี ครุุ่ม บาบุชะวาทย์ 2534 : 28)

นับว่าวงดนตรีไทยสุนทราภรณ์ ในยุคที่มีการพัฒนารูปแบบการประสมวงแบบสังคีต
 สัมพันธ์ และการบรรเลงไทยในแนวประยุกต์ ได้รับความสำเร็จในการนำเพลงไทย
 มาสร้างเป็นเพลงสากลและยังมีส่วนในการจรดเพลงไทยอันเป็นมรดกวัฒนธรรมให้เป็น
 ที่รู้จักแพร่หลายในหมู่นักฟังอีกทางหนึ่ง

เพลงในยุคนี้นับว่าใหญ่โตขึ้น เพื่อจุดประสงค์ในการลีลาศ หรือ เดินรำ ดังนั้น
 จึงเน้นการแต่งเพลงในจังหวะลีลาศต่าง ๆ เนื้อหาส่วนใหญ่คงเป็นเรื่องรัก เกี้ยวพาราสี
 และความร่าเริงสนุกสนานในการเดินรำ . นอกจากนี้ยังได้เกิดการคิดค้น ทดลองบรรเลง
 เพลงไทยสากลในรูปแบบใหม่ ในลักษณะการประสมวงดนตรีไทย และ สากล เข้าด้วยกัน
 ทำให้เกิดเพลงไทยสากลที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิมเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เนื้อหาเป็นเพลง
 รัก ซึ่งมีท่วงทำนองอ่อนหวานแบบไทยเดิมเป็นที่คุ้นหูคนไทย หลังจากวงดนตรีสุนทราภรณ์
 ประสบผลสำเร็จในการสร้างรูปแบบเพลงไทยสากลแนวใหม่ ทำให้วงดนตรีอื่นๆ แต่งเพลง
 ลักษณะนี้ตามมาเป็นจำนวนมาก นับเป็นการสร้างรูปแบบความหลากหลาย ให้กับวงการ
 เพลงไทยสากลที่สำคัญ

4. ยุคโทรทัศน์ (พ.ศ. 2498-2512) เมื่อ พ.ศ. 2498 ประเทศไทยได้มีสถานีถ่ายทอดโทรทัศน์ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งมีเพียงสถานีเดียวในขณะนั้น คือ ช่อง 4 บางขุนพรหม เอื้อ สุนทรสนาน ได้ร่วมเสนอผลงานเพลงทั้งในแง่เพลงประกอบละครและงานบรรเลงดนตรีของโทรทัศน์ กับสถานีโทรทัศน์แห่งแรกนี้ต่อเนื่องมา นับเป็นผลงานกลุ่มใหญ่ที่มีชื่อเสียงมาก

ในงานละครโทรทัศน์ระชนั้น เพลงจากละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมมากได้แก่ เพลงพระจันทร์วันเพ็ญ เพลงสวรรค์คำง เพลงรักอะไร เพลงสวัสดิ์บางกอก เพลงคู่ทาส เพลงสิ่งไหน เพลงขวัญข้าว เป็นต้น นับว่าวงดนตรีสุนทราภรณ์ มีผลงานผ่านสื่อมวลชนทั้งทางวิทยุ และ โทรทัศน์ เป็นที่นิยมของประชาชนแพร่หลาย

เพลงยุคนี้ส่วนใหญ่มีเนื้อหาคล้ายกับเพลงในยุคละครเวที คือ เป็นเรื่องรักเพียงแต่เปลี่ยน "สื่อ" จากเวทีละครมาเป็นละครโทรทัศน์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม เพลงจากละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย สาเหตุประการสำคัญก็คือ โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนสำคัญ ที่สามารถถ่ายทอดผลงานสู่ประชาชนได้กว้างขวางกว่าเวทีละคร

5. ยุคดาวรุ่งพุ่งขึ้น (พ.ศ. 2500-2512) ในระชนี้วงดนตรีสุนทราภรณ์เริ่มมีชื่อเสียง ถึงขั้นเป็นวงดนตรียอดนิยมในประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นระชนที่นักดนตรีและนักร้อง ของวงยุคแรก ๆ ต่างมีอายุมากขึ้น งานบรรเลงก็มากขึ้นตามลำดับ วงดนตรีสุนทราภรณ์จึงจำเป็นต้องหานักร้องนักดนตรีรุ่นใหม่มาแทนรุ่นเก่า ยุคนี้จึงเป็นยุคของศิลปินดาวรุ่งผู้ใฝ่รักวิชาดนตรีและขับร้อง เอื้อ สุนทรสนาน ได้สนับสนุนนักร้องใหม่ทั้งชาย และ หญิง ด้วยการจัดตั้งกลุ่มนักร้องเรียกว่า "กลุ่มดาวรุ่งพุ่งขึ้น" ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2500 มีเพลงที่เกิดขึ้นในยุคนี้ โดยมีนักร้องดาวรุ่งเหล่านี้เป็นผู้ขับร้อง เช่น เพลงพิชชาลาก่อน ร้องโดย รุ่งฤดี แพ่งผ่องใส เพลงฟ้าแดง ร้องโดย อโศก สุขศิริพรฤทธิ เพลงเธอเท่านั้น ร้องโดย ศรวณี โพธิเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเพลงที่เด่น ๆ ก็คือ

เพลงกลืนราตรี เพลงช่อรักซ้อน เพลงรักฉันทลักษณ์หัวใจ เพลงคมปาก เพลงภาษารัก ฯลฯ

ผลงานเพลงที่แต่งใหม่ในยุคนี้นับว่ามีจำนวนไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการนำเพลงเก่ามา ร้องใหม่ เพราะเป็นยุคที่เน้นการฝึกนักร้องใหม่ การนำเพลงเก่าที่เป็นที่นิยมอยู่แล้วมา ร้องใหม่ ทำให้ไม่ต้องแต่งเพลงใหม่ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะเป็นที่นิยมของผู้ฟังมากนัก ยิ่งหาก เนื้อหา ของเพลงในยุคนี้นั้นส่วนใหญ่เป็นรักหวานซึ้ง ทำให้คิดทบทวนฟังได้ง่าย การที่จะทำให้นักร้องใหม่ เป็นที่รู้จักของผู้ฟัง จำเป็นต้องเลือกเพลงประเภทที่ผู้ฟังนิยมด้วย

6. สุทรโรงเรียนสุนทรภรณ์การดนตรี (พ.ศ. 2512-ปัจจุบัน) เอื้อ สุนทรสนาน ได้จัดตั้งโรงเรียนสุนทรภรณ์การดนตรีขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2512 ด้วยเจตนาที่จะ ปลุกฝังจิตใจเยาวชน ให้มีความรู้ในวิชาดนตรี และขับร้อง ทั้งยังต้องการเห็นนักร้องใน ประเทศไทย ได้มีโอกาสเรียนและอ่านโน้ตสากลให้เป็น จะได้ไม่ต้องมีคนตรีคอยเล่นคลอ เป็นพี่เลี้ยงอยู่ตลอดเวลา การอ่านโน้ตเป็น จะทำให้การขับร้องดีขึ้น และมีคุณสมบัติที่นักร้อง เพลงไทยแนวสากลทุกคนพึงมี นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างนักร้องที่มีความสามารถตามแบบ ของสุนทรภรณ์ แต่เดิมนั้นนักร้องรุ่นแรก ๆ ใช้วิธีจดจำเสียงแบบนักร้องเพลงไทยเดิม ไม่มีการอ่านโน้ตสากลเช่นปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการฝึกหัดนักร้อง นักดนตรีที่มีความ สามารถ เข้ามาชดเชยนักร้อง นักดนตรีชุดเดิมที่แก่ตัวลงด้วย

ก่อนหน้านั้น เอื้อ สุนทรสนาน ได้เคยคิดก่อตั้งโรงเรียนเพื่อฝึกหัดนักร้องนักดนตรี มาแล้วครั้งหนึ่งในช่วงที่เป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยฟิล์ม (พ.ศ. 2479-2481) โดยร่วมกับ เพื่อน ๆ ตั้งโรงเรียนสอนดนตรีชื่อว่า "โรงเรียนคอนคอร์ดเดียร์" (พระเจนดุริยางค์ เป็นผู้ตั้งชื่อให้) แต่ได้ล้มเลิกไป แม้กระนั้น เอื้อ สุนทรสนาน ก็ยังมีความมุ่งมั่น ที่จะจัดตั้ง โรงเรียนสอนดนตรี และขับร้องขึ้นมาอีก จนในโอกาสที่วงดนตรีสุนทรภรณ์มีอายุครบรอบ การก่อตั้ง 30 ปี (วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2512) ก็ได้จัดตั้ง "โรงเรียนดนตรี สุนทรภรณ์การดนตรี" สำเร็จ เปิดทำการสอนดนตรีและขับร้อง มาจนกระทั่งปัจจุบัน มี

นักเรียนที่จบจากโรงเรียนนี้ได้อัดแผ่นเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป ได้แก่ วัลย์ พุกาธร ในเพลง โศกา-โศกี จิตรพร บุญจันทร์ ในเพลงรอรักรอรอไว้ เป็นต้น

การจัดตั้งโรงเรียนสอนดนตรีของวงสุนทราภรณ์ นอกจากเพื่อประโยชน์แก่ศิลปิน เพลงรุ่นใหม่แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการก้าวเข้ามาสู่ความเป็น "วงดนตรีชั้นครู" หลังจากได้สร้างผลงานเพลงจำนวนมาก จนนับเป็นที่ยอมรับของประชาชนมา 30 ปี

ยุคนี้มีผลงานเพลงใหม่น้อยมาก โดยเฉพาะหลังจาก เอื้อ สุนทรสนาน และแก้ว อัจฉริยะกุล เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2524 วงดนตรีสุนทราภรณ์แทบจะไม่ได้ผลิตผลงาน เพลงออกมา แต่ยังคงเปิดสอนดนตรีและรับบรรเลงตามงานต่าง ๆ อยู่ โดยนำเพลงเก่า มาขับร้องใหม่

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของวงดนตรีสุนทราภรณ์ อย่างละเอียดดังกล่าวข้างต้น นับเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ในหัวข้อที่จะกล่าวถึงต่อไป

ลักษณะเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีจำนวนมากและมีจุดประสงค์ในการแต่งแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย ทำให้ลักษณะเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงเหล่านี้แตกต่างกันออกไป แม้จะอยู่ในแนวการแต่งที่คล้ายคลึงกันเป็นเอกลักษณ์ของวงก็ตาม เมื่อศึกษาลักษณะเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงที่นำมาเป็นข้อมูลแล้ว ปรากฏผลดังต่อไปนี้

1. เนื้อหา จากการศึกษาบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ พบว่าสามารถจำแนกประเภทตามลักษณะเนื้อหาของบทเพลงได้ดังต่อไปนี้

1.1 เพลงรัก บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก โดยมากเป็นความรักระหว่างชายและหญิง ซึ่งมีทั้งรักที่สมหวังและผิดหวัง เพลงรักของสุนทราภรณ์มีมากกว่าเพลงประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะความรักมักก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการแต่งเพลงได้ง่ายเช่นเดียวกับศิลปะแขนงอื่นทั่วไป ที่ถือเอาความรักและความพิศواسเป็นพลังในการผลิตงานศิลปะ นอกจากนี้ความรักยังเป็นธรรมชาติของมนุษย์เป็นประสบการณ์สากลที่มนุษย์ชาติมีอยู่ร่วมกัน จะเห็นว่าเพลงรักเป็นที่นิยมของผู้แต่งเพลงและผู้ฟังเพลง บทเพลงไทยเดิมและบทเพลงไทยสากลยุคแรก ๆ จวบจนปัจจุบันก็ยังมียุทธินาเรื่องราว ที่กล่าววนเวียนอยู่กับความรัก จะแตกต่างกันแต่เพียงทำนองเท่านั้น

บทเพลงรักของสุนทราภรณ์มีจำนวนมาก ในจำนวน 568 เพลงที่ใช้เป็นข้อมูลอาจจัดเป็นเพลงรักได้ 403 เพลง เพลงรักเหล่านี้อาจจำแนกได้เป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

1.1.1 เพลงรักที่กล่าวถึงความรักที่ผิดหวัง ในกระบวนเพลงไทยสากลนั้น " . . . เพลงที่นิยมกลับเป็นเพลงที่ผิดหวังเสียส่วนใหญ่ . . ." (สมาคมนักแต่งเพลง 2526 : 120) คนทั่วไปมักซ่อนความผิดหวังไว้ในใจ แต่จะเปิดเผยความสมหวังให้ผู้อื่นรับรู้ การฟังเพลงประเภทผิดหวัง จึงทำให้ได้ระบายความรู้สึกผิดหวังในใจออกมาได้ โดยใช้เพลงเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์เศร้าของคนและไม่ต้องบอกให้ผู้อื่นรับรู้เรื่องเฉพาะตัวที่ไม่ต้องการเปิดเผย หากเพลงใดมีเรื่องราวที่ผู้ฟังได้เคยมีประสบการณ์ร่วม ก็ยิ่งชวนให้ผู้ฟังคล้อยตามอารมณ์เพลงได้ง่าย " . . . เพลงสนุกสนาน ขบขัน ฟังจบแล้วก็สิ้นสุดกันไม่ชวนให้เกิดอารมณ์วิลาหาเหมือนเพลงเศร้า . . ." (สมาคมนักแต่งเพลง 2526 : 120) เพลงที่เสนอความรักที่ผิดหวังหรือเพลงเศร้าจึงอยู่ในความทรงจำของผู้ฟังได้นาน ไม่ที่จะเป็นการฟังในช่วงเวลาของความเศร้าหรือการฟังเพื่อย้อนรำลึกความหลัง

เพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักที่ผิดหวัง ส่วนใหญ่เป็น
การพรรณนาถึงความโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ และความทุกข์อื่นเนื่องมาจากความรักที่ไม่
สมหวัง โดยมีสาเหตุของความผิดหวังต่าง ๆ กันไป เช่น

ผิดหวังเพราะคนรักเปลี่ยนใจ

เสียแรงรักใคร่เสียแรงปีกใจจริง	หวังได้พักพิงกลับทิ้งกันไป
เสียแรงฉันท้อและถือจริงใจ	เห็นห่างเว็ดร้างแรมไกล
สิ่งที่ฝากไว้แรมรา	. . .
ถูกเขมลักไล่	ตัดบัวสีเหลืองเสียใจตัดใจไม่เหลือเลย

"เสียแรงรักใคร่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

หยาดเอษหยาดชลหล่นมาชุ่มชื้น	หยาดน้ำค้างคืนฝากรอชมชื่นระทม
เจ้าข้าอรุณาตุกรวงของข้าระบม	เขาเคยชิดชมแล้วมาห่างเหิน . . .

"น้ำตาดาว", คำร้อง ชาตรี

ผิดหวังเพราะถูกคนรักหลอกหลวง ได้แก่

อยากจะจับหัวใจของคุณมาชวานชวาน	แล้วเขียนด้วยคัน คันที่มันเรววน . . .
อยากจะจับลิ้นดวงของคุณที่สรค์หวาน	แล้วกรีดมีดควานควานให้รานลงไป . . .
แต่ละเหี่ยเสียดาสน์คุณที่หวานนัก	ลิ้นปั้นคำรัก รัก เมื่อสามเปรอปรน

ทั้งทั้งที่แค่นั่งพลอยอ่อนใจอาลัยเฝ้ากั้ววล สิ้นล้นดวงตนฉันคงหมองหม่นจนสิ้นโลม

"แค่น", คำร้อง ชาตรี

เห็นเธอแต่ผู้เดียวนั้นขึ้นเจ้า	ปากฝากคำว่าจะจำรักทุกวัน
ครั้นนานไปปากใจไม่เห็นตรงกัน	ปากรำพันกับฉันไม่น่าฟัง
นี่หรือรักจริงมาทิ้งให้อร่าต้องมาผิดหวัง	รักวงกรรมมังผิดหวังเพราะฟังแต่คำสนอง
ล้นลมเริงหลอกลวงหลายเล่ห์เหลี่ยม	หากไม่เจียมจิตก็จนทุกข์หม่นหมอง . . .

"คำรักคำดวง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ผิดหวังเพราะรักคนที่มีเจ้าของ ได้แก่

อกเอ๋ยเธอมีเจ้าของ	จำคืนจิตครองเคสป้องต้องจิตจาง
ประเพณีนั้นกลาง	ศีลธรรมกันทางคอบขางหน้า
ต้องคืนเธอให้ไป	ซ้ำใจหมองไหม้หนักหนา . . .

"ทาสประเพณี", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

รู้ช้อยู่แก่ใจว่ามีผู้มาขบอง	ยังหวังครองอยากปองเพราะใจคือ . . .
มาที่หลังสุดหวังเอื้อมือสอย	จำใจต้องปล่อยความรักหลุดลอยไป . . .

"ผู้มาที่หลัง", คำร้อง อรุณ หงสะวีณะ

ผิดหวังเพราะต้องพรากจากคนรัก แต่มักไม่ได้ระบุชัดเจนว่ามีสาเหตุใด นอกจาก
กล่าวไว้รวม ๆ เช่น มีกรรมทำให้ต้องพลัดพรากจากกัน ได้แก่

ฟ้าประทานรักเพียงผลาญที่
ชาตินี้มีกรรมรักจำไกลกัน

นับวันหมองไหม้ทิวอกพี่สุดข้ารำพัน
นับคืนคอยวันกว่าจันถึงวันสิ้นลม . . .

"ตราบสิ้นลม", คำร้อง นิตย์ อาวี

ญ. โอมะลุ่มี่รมนี้มดมน ข้าเหลือทน อับจนหัวใจ
ต้องพรากรักไป ภายไต้ร่มไม้ของเจ้านี้

ช. ลีมรักที่หลังลงฝังกับใจ ฝังฝากให้ไต้ร่มมะลุ่มี่
จงลีมรักพี่ ออย่ามีฤดีอาลัยต่อกัน

"ไต้ร่มมะลุ่มี่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ผิดหวังเพราะอีกฝ่ายมีฐานะและศักดิ์ศรีสูงกว่า ได้แก่

ฉันมีคนรักรักก็เลือนลอย
ด้วยเธออยู่สูงเหลือจะจูงมา
ผู้นับบุญเขาเคยคู่ไต้ร่มซู้คู่กัน

สุดเอื้อมสุดสอชคอยตั้งตา
เอื้อมเค็ดดอกฟ้าพาใจหวัน
โชคเราไม่สมกันไต้แต่แลฝัน . . .

"ความรักกับวาสนา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

รักซ้อนซ้อนรักก่อนอยู่ภายใน
วาสนาไม่ถึงเธอละเมอคราวญ

เกิดรักมาซ้อนใจให้หวาน
อกเอื้อมเคยรัญจวนหวนให้ใจอวารถ

ถูกเขาแย่งรักจากฉัน เพราะบุญน้อยไม่ทัน จึงเฝ้าฝันมิได้หลับนอน . . .

"ม่านมงคล", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

เพลงที่กล่าวถึงรักที่ไม่สมหวังนี้ มีทั้งสาเหตุจากฝ่ายคนรักที่เปลี่ยนใจ หรือคนรัก หลอกหลวงไม่จริงใจ สาเหตุจากความไม่เท่าเทียมกันทางด้านฐานะและสถานภาพสังคม ที่มัก ใช้คำว่า วาสนา บุญ กรรม อันเป็นแนวคิดแบบไทย และสาเหตุจากศีลธรรมประเพณี ที่ทำให้ ต้องเสียดุล สาเหตุเหล่านี้เป็นที่มาของความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ ที่ทำให้เกิดความเห็นใจ ความสงสาร และทำให้ผู้ฟังมีอาการร่วมกับเพลงได้ง่าย โดยเฉพาะผู้ฟังที่มีความรู้สึกว่าคุณมี ประสบการณ์ร่วม ก็จะยิ่งประทับใจมากขึ้นเพราะเข้าใจใน "สาร" และ "อารมณ์" ของเพลง

1.1.2 เพลงรักที่กล่าวถึงความรักที่สมหวัง มักเป็นเพลงที่บรรยาย ถึงความสุข ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ในรักของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เพลงรักของ สุนทรภรณ์ประเภทนี้ มักมีลักษณะเป็นเพลงคู่ที่ร้องโต้ตอบระหว่างชาย - หญิง ทำนองเกี่ยว พาราสิและจบลงด้วยความสมหวัง เช่น เพลงหนึ่งในดวงใจ เพลงปองใจรัก เพลงพรพรหม เพลงรักเธอเสมอ เพลงอ้อฮใจ เพลงมนต์รักนวลจันทร์ เป็นต้น

ช. พี่เฝ้าน้องหนึ่งในดวงใจเท่านั้น	หญิงอื่นหมั่นพันจะมาเทียมกันที่ไทน
แต่รักของพี่ซ่อนอยู่กลางใจข้างใน	หนึ่งในดวงใจคือเธอคนเดียวสาวแท้เทียว . . .
ญ. พี่เฝ้าน้องอยู่ในดวงใจแน่นหรือ	น้องก็จะถือพี่ตั้งแต่วันเช่นกัน
จะรักพี่ยิ่งกว่าดวงชีวันเชื่องฉัน	น้องมีพี่นั่นที่เป็นที่หนึ่งชู้ใจ

"หนึ่งในดวงใจ", คำร้อง ช่อม ปัญจพรค์

- ช. รักประครองน้องนาง ไม่ห่างเลข ขึ้นประทินรำเพย หอมเอษมนางพลาจคม
 ญ. หอมกลิ่นบุปผาลอสลม ไซ้ประทินกลิ่นผม พี่ชอาช่าคมผสมไป
- ช. แม้ได้ค้อมคองหอมซาบช่าน ญ. หอมไม่นานช็คบ้านคลาส
 ช. น้องอช่าแกลงอช่าแหงอช่าหน้าช ญ. ลิ่นผู้ช่าสสุดหมาชอาดิส . . .
 ช. ขอเพ็ชงลูบไล้ด้วชใจภักดี ญ. อช่าเพ็ชงมมันจะตรมนะพี่ . . .
 ช. คอช ญ. คอช
 ช. ชื่นใจ ญ. ชื่นใจ
 ช. พระพรหมท่านให้เรามา
 ช. บุญ ญ. บุญ
 ช. ช่วชพา ญ. ช่วชพา
 ช. สองเราจึงมารื่นรมย์ . . .

"พรพรหม", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

- ช. งามแสนงามอย่างทศอช้อย งามสาวชาวไร่อช้อย
 อช้อยเอษพี่คอช หวังเชอให้ทาน
- ญ. อช้อยในดินแดนดงนังคังไม้หวาน
 ช. หวานเจ้าทองเป็นพชาน ญ. อันอช้อยเชอหวานคงเกินตาล . . .
 ช. หวังว่าน้องคงจุนเจือ ญ. ในทช้น้องยังคลมเครือ
 ช. จงเชอใจมิปอกก่อน ญ. แต่พี่ชื่นใจแล้วคจจร
 ช. พันคินใจอาวรณ์ ชิมอช้อยคอนจนตาช

"อช้อยใจ", คำร้อง ชาคี

เพลงรักที่สมหวังนี้ แม้จะไม่สร้างอารมณ์ร่วมที่ประทับใจเท่าเพลงรักเศร้า แต่เนื่องจากอารมณ์รัก เป็นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งอารมณ์ของหนุ่มสาว เนื้อร้องของเพลงรักประเภทนี้จึงมักถูกใจผู้ฟังหนุ่มสาวที่กำลังอยู่ในวัยของความรัก และการแสวงหาคู่ครอง จะเห็นว่าเพลงรักเหล่านี้ มักอยู่ในความนิยมของผู้ฟังเป็นเวลานาน และนำมาร้องกันได้หลายยุคหลายสมัย โดยเฉพาะเพลงคู่ทำนองเกี้ยวพาราสี ซึ่งทำให้เกิดความสนุกสนานครื้นเครงร่วมกันได้ในหมู่ของผู้ร้องผู้ฟังเป็นกลุ่มใหญ่ บางเพลงอาจมีเนื้อหาบรรยายความสับสนหวังของฝ่ายหญิงหรือชายเพียงฝ่ายเดียว เช่น เพลงวิมานลิ้มพู่ แต่ก็พบว่ามียุคไม่มากนัก

1.1.3 เพลงรักที่กล่าวถึงพัฒนาความรัก ขอความรัก หรือชมโฉมคนรัก

เพลงรักของสุนทราภรณ์ประเภทนี้ มีเนื้อหาบรรยายความรักในลักษณะต่าง ๆ เช่น บรรยายความรักในลักษณะขอความเห็นใจหรือให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับรักของตน บรรยายความในใจหรือความนัยที่ไม่สามารถบอกอีกฝ่ายได้อย่างตรงไปตรงมา หรือกล่าวแสดงความตึงตังใจในรูปสมบัติและคุณสมบัติของอีกฝ่ายในลักษณะการชมโฉม ซึ่งมีนัยยะเป็นการเกี้ยวพาราสีอย่างอ้อม ๆ นอกจากนี้ก็อาจกล่าวถึงความคิดถึง ความหลังที่เคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ตัวอย่างของเพลงกลุ่มนี้ ได้แก่

. . .	มันพี่ขาดเจ้าเท่ากับพี่ขาดใจ	สุดสิ้นอาลัยสิ้นใจเพราะขวัญตา
	อยู่ไปไว้ในคุณค่า	ใจปองน้องนางร้างรา คงตรมน้ำตาว่าไป
	พี่รักเจ้ายิ่งกว่าคำรักนี้	ยุพารักพี่ครั้งนี้ได้หรือไม่
	จงปลงน้ำค่าน้อมนำดวงฤทัย	พี่เพียงให้น้องนางรักใคร่ ได้แม้ครึ่งพี่เอง

"พี่รักเจ้า", คำร้อง ธาตรี

เคยคิดขึ้นนางแม่เอ๊ยไม่จางรักเลย
 รักน้องมันคงลุ่มหลงไม่มีหน้าย
 พี่รักเจ้าจริงก็รู้แก่ใจนะอนงค์
 ไปตรกรักพี่นี่คืออย่าคิดสิ่งใด
 รักพี่นี้เถิด

เคยคิดขึ้นเชยไม่เคยจิตใจ
 ไม่คิดกลับกลายนะฮอดบุษบา . . .
 หากรักขาดลงชีพคงสลาย
 ให้รักพี่ไปพอฮิดชีวิต
 เอาบุญ

"รักเอาบุญ", คำร้อง ช่อม ปัญญาพรค์

มันเพียงได้สับนัยน์ตา
 สิ้นความละอาย
 ห่วงพะวงละเมอ
 ได้เธอหนึ่งพิง
 เผ้าส่งวนตัว เพื่อเธอคนเดียว

ฉันยังประหม่าลืมกาย
 หักใจไม่วาย เพื่อชม . . .
 รักแต่เธอจริงจริง
 มุ่งจะอิงจริงเจี๊ว
 ไม่แลเหลือยห่างใยใครเลย

"ฝากรัก", ท่านอง มจ. จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์
 คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เก็บความรักหนักใจ
 โอ้เธออายุช่ายตา
 ต่างกลิ่นผืนผ้า

เจียมไว้ในอร่า
 แล้วไม่กล้าบอกฉัน
 ต่างเช้าทุกวัน . . .

"ใจตรงกัน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เจ็ดเจ็ดเขาหมาลัย
 งามล้ำเนาเพ็ญพร้ง

สวยงามอ่อนหวานจริงจัง
 เพราะนามเจ้าใจน

สุดเฉดของงามนักเลเฮโสภา

เจ้าเอ็ชชวไนคร่ ฮอดสุกานดา . . .

"สุกานดา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

โฉมเอชโฉมงามอร่ามแท้แลตะลึง

ได้เจอครึ่งหนึ่งเส่นที่ซึ้งตรึงใจ

ครึ่งเดียวได้ชมสมัครภิมรย์รักใคร่

พันผูกใจไม่ร้างรา . . .

เห็นเพียงนิดเดียวให้ซาบเสียววิญญา

ได้ชมโฉมหน้าดังหยาดฟ้ามาดิน

โสภาท่าทางดูช่างสำอางงามสิ้น

คำที่ยินยังน้อยไป . . .

"นางฟ้าจำแลง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

คิดถึงใจจะขาดแล้วเอช

คิดถึงที่เคยได้ชมได้เชยชื่นใจ

คิดถึงรอสซึมเพราพริ้มพ่องใส

คิดถึงจนใจจะขาดรอนรอน . . .

คิดถึงใจจะขาดร้าวรอน

คิดถึงความก่อนให้สะท่อนรำไป

คิดถึงแต่รสรจุมพิศจิตใจ

คิดทวนอาลัยไม่รู้ลืม

"คิดถึง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

อยู่เดียวเปลี่ยววอกเอ็ช

ฉันเคยฟังเธอพรั่า

นั่งเคียงสคี่นล้ำ

หวานคำนำทรวงใน

อกใจให้คิดถึง

คะนึ่งถึงเธอได้ . . .

"คะนึ่งคราวญ", คำร้อง หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์

เพลงในกลุ่มนี้แม้จะเกี่ยวเนื่องกับความรักโดยตรง แต่ก็มิได้ระบุว่าเป็นความรัก สหมหวังหรือผิดหวัง แต่ลักษณะเด่นของการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ฟัง ก็ยังคงเน้นที่การสร้างอารมณ์ร่วมพื้นฐาน การระบายความในใจที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่ามีคนอื่นที่เข้าใจ และมีประสบการณ์อย่างเดียวกับตน โดยเฉพาะการระบายความในใจที่เปิดเผยมตรง ๆ ไม่ได้ เพลงจะช่วยเป็นสื่อที่ดียิ่ง

จะเห็นได้ว่าเพลงรักทั้งสามกลุ่มนี้ เป็นเสมือนสื่อแสดงความในใจออกมาได้อย่างแจ่มแจ้ง สดใส สดชื่น ตรงกับความรู้สึกในใจของผู้ฟังทั่วไป ซึ่งหากจะกล่าวเนื้อหาเหล่านี้ ออกมาเป็นคำพูดธรรมดา ก็อาจรู้สึกว่าเป็นอารมณ์ที่แรงกว่าความเป็นจริง จนน่าขัดเขินหรืออายที่จะแสดงอารมณ์จริง ๆ ของตนออกมา แต่เพลงจะช่วยขัดเกลาและสร้างอารมณ์ร่วม ได้อย่างน่าประทับใจมากกว่า

1.2 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ จำนวนไม่น้อยมีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นเพลงชมธรรมชาติที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับ "ชนบ" ในการแต่งวรรณคดี อันได้แก่ บทชมนกชมไม้ และบทนิราศ โดยมากมักเป็นการชมธรรมชาติในเชิงเปรียบเทียบบ เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติของสุนทราภรณ์ อาจจำแนกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 เพลงบรรยายสภาพธรรมชาติทั่ว ๆ ไป เนื้อหาของเพลงประเภทนี้ ส่วนใหญ่เป็นการบรรยายลักษณะและการชมธรรมชาติที่งดงาม น่าค้นหา ทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ เช่น ชมความงามของป่าเขา แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ดอกไม้

การชมธรรมชาติในลักษณะนี้เห็นได้ว่า จงใจกล่าวเฉพาะด้านความสวยงามและความรื่นรมย์เพียงด้านเดียว แต่ก็เพื่อความงามที่ไม่ผิดไปจากความเป็นจริงนัก ซึ่งอาจต่างจากการชมธรรมชาติตาม "ชนบ" ของวรรณคดีนิราศ ที่มุ่งด้านความไพเราะของถ้อยคำและ

ภาพพจน์เป็นหลัก ตัวอย่างของเพลงประเภทบรรยายธรรมชาติ ได้แก่

เที่ยวพเนจรชอกชอนพนาลัย	ชมเขาคำเนาไพรเพลินใจเจริญตา
วันระเริงใจเที่ยวไปในมรรคา	สำราญในวิญญาชมป่าพนาลัย
ล่าธารละหานไหลชานผ่านภูผา	เปล็ดเพลินชมปลาวนเวียนว่าสกราอินทรีย์
อยู่ในดงไพรเที่ยวในพนาลัย	ใจเกษสบายดีสมที่สำราญรมย์ . . .

"พรวนไพร", คำร้อง เอิบ ประไพเพลงประสม

แสนงามแนวป่า	โกรกผาและถ้ำ
คิดตรึงใจจำ	แก่งน้ำงามตาระวัน
เพลินตาเพลินใจแท้	ช้วนแลช้วนชมชื่น . . .

"ธรรมชาติกล่อมขวัญ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สายหยุดพุดซ้อนและช่อนกลิ่น	เฝ้าใจวิลซึ่งอารมณ์
หอมกลิ่นบุหงาส่ารภี	กาหลงคืนทมดั่งลอยตามร่าเพย
ดอกไม้เจ้าเอษ	ส่วยช้วนเซษหนักหนา . . .

"บุปผาธรรมชาติ", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

ลอยล่องนาวาลอยมาในสาคร	แสงจันทร์อ่อนอ่อนสะท้อนงามอร่ามตา
ลมสะบัดโชยพัดพา	นาวาลอยลิว
คุละลอกเป็นริ้วพริ้ว	แลกระเพื่อมเลื่อมฉาย

แสงพระจันทร์เจิดฉาย

เห็นเป็นประกายสายสว่างจ้า

"ล่องนาวา", คำร้อง เอิบ ประไพเพลงประสม

เหล่าผีเสื้อแสนงาม	สามเข้าคลอเคล้าลัดดา
ลอยเด่นลมเว้าตา	เรียงสุพรรณิคม
บ้างลงไล่ไต่ตอมน้อมโน้ม	สุขสมสรรค์คัมภกา
โผลงพะวงจะสูดสูคนธารสทวังชม	กางปีกรับลมเรื่องข่มเนา

"ผีเสื้อสามเข้า", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงที่มีเนื้อหาชมธรรมชาตินี้ ผู้ฟังมักจะคุ้นเคยอยู่แล้ว ทั้งในแง่สภาพความเป็นจริง และแง่ของประสบการณ์จากวรรณคดีไทย เป็นการบรรยายภาพที่เห็นได้เหมือน ๆ กัน ด้วยถ้อยคำและลีลาที่น่าฟัง แม้ผู้ที่ไม่เคยสนใจธรรมชาติมาก่อนก็อาจเกิดความประทับใจได้

1.2.2 บรรยายธรรมชาติและอารมณ์ที่สอดคล้องกัน เพลงบรรยายธรรมชาติอีกจำนวนหนึ่ง นำเอาอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ในสภาพบรรยากาศต่าง ๆ มากล่าวถึงพร้อม ๆ กันไป ลักษณะเนื้อหาทำนองนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมาแต่เดิม โดยทั่วไปนั้น ธรรมชาติรอบ ๆ ตัว อาจทำให้เรามีความรู้สึกเป็นสุข สดชื่นรื่นเริง หรืออาจเกิดความว้าเหว่ โศกเศร้า เกิดความท้อแท้ สิ้นหวังแล้วแต่สภาพธรรมชาติในขณะนั้นจะชักจูงอารมณ์และความคิด ในทางกลับกัน บางครั้งอารมณ์ในใจ ก็ทำให้เรามองเห็นธรรมชาติรอบตัวมีลักษณะสวยงามสดชื่น หรือโศกเศร้าเหงาหงอย ไปตามอารมณ์ของเราก็ได้

ตัวอย่างบทนิราศใน กาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

สายหยุดพุกษาค	บานเกลื่อนกลาดคาชคาไป
นิกน่องกรองมาลัย	วางให้พี่ข้างที่นอน

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ 2515 : 11)

ตัวอย่างบทนิราศใน ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

สายหยุดหยุดกลิ่นพุ้ง	สามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห์ทาส	ห่างเสวี
กัคนกัณวาบ	วางเทวช รามแม่
ถวิลทุกขพบค่าเข้า	หยุดได้จันใด

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2530 : 25)

จะเห็นว่า "บทนิราศ" ของกวีทั้งสองท่านดังตัวอย่างข้างต้น กล่าวถึงดอกไม้ชนิดเดียวกัน คือ ดอกสายหยุด แต่กวีมอง "สายหยุด" ในลักษณะต่างกัน ในบทแรกกวีหวนคิดถึงความสุขเมื่อครั้งอยู่กับนางอันเป็นที่รัก ภาพของน้อง "กรองมาลัย วางให้พี่ข้างที่นอน" ทำให้ดอกสายหยุดในสายตาของกวีสวยงามในลักษณะที่ "บานเกลื่อนกลาดคาชคาไป" ส่วนบทที่สองกวีกลับมองดอกสายหยุดในลักษณะ "หยุดกลิ่นพุ้งสามสาย" ทั้งนี้เพราะความรู้สึกของกวีในขณะนั้นมีแต่ความเศร้าสร้อย เพราะต้องจำจากนาง เมื่อเห็นดอกสายหยุดจึงอดเปรียบเทียบกับอารมณ์ถวิลหาของตนไม่ได้ แม้ในเวลาล่วงเข้าสามสายความคิดถึงก็มิได้จางหายไป เหมือนดังเช่นกลิ่นหอมของสายหยุด

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ มีการนำธรรมเนียมชาติมาเกี่ยวข้องกับอารมณ์ของผู้แต่งในลักษณะที่สอดคล้องกับการแต่ง "บทนิราศ" ดังตัวอย่างข้างต้น ทั้งนี้จัดว่าเป็นกลวิธีในการนำธรรมเนียมชาติมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ในที่นี้หมายถึง การใช้ธรรมเนียมชาติเปรียบเทียบกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่ง เพื่อเป็นสื่อแสดงความหมายได้เด่นชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้การใช้ธรรมเนียมชาติเชิงเปรียบเทียบยังเป็นการสร้าง "โลกแห่งจินตนาการ" ที่ถ้าทอดถึงกันระหว่างผู้แต่งและผู้ฟังเพลง เพื่อเป็นสื่อแสดงความหมายได้เด่นชัดยิ่งขึ้น เพราะธรรมเนียมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์คุ้นเคย ใกล้ชิด ได้สัมผัสร่วมกันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ผู้แต่งอาจเลือกใช้ธรรมเนียมชาติในสภาพและลักษณะต่าง ๆ กันไป ตามแต่ความถนัดและทัศนคติของผู้แต่งเพลงแต่ละคน เช่น ผู้แต่งบางคนอาจชอบดอกไม้จึงนิยมนำดอกไม้เปรียบเทียบ หรือบางคนชอบท้องฟ้าก็ใช้ท้องฟ้าเปรียบเทียบ เป็นต้น

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่ มีการบรรยายธรรมเนียมชาติพร้อม ๆ กับบรรยายอารมณ์ในลักษณะว่าพึงรำพันความรักความคิดถึงที่มีต่อคนรัก และพบว่าผู้แต่งมักกล่าวถึงธรรมเนียมชาติประกอบกับอารมณ์ความรู้สึกของตนในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

1.2.2.1 บรรยายธรรมเนียมชาติที่ทำให้เกิดอารมณ์โศกเศร้า

หรือหม่นหมอง เช่น

กลิ่นดอกโศกชานชม	ลอมมาตามลมรำเพย
กลิ่นเอ็นหอมเด่นชานเชย	อาวรรักเอย
คืนหนึ่งที่เคย	ร่วมใจหมาย . . .

"กลิ่นดอกโศก", คำร้อง สุรัฐ พุกกะเวส

มาคินนี้กลืนราตรีที่ไทรหนอ	ลอยมาล่อลื้อให้ใจคอหาย
อกระตึกนิกประหวัดครั้นใจกาย	หรือราตรีที่หมายชายกลืนมา
เพื่อทวนถามความในให้ประจักษ์	เหมือนถามรักทวนเล่ห์เสน่ห์หา
โอ้ราตรีที่เคยขึ้นอร่า	ลอยทวนมาหรืออย่างไรใครรู้เอย

"กลืนราตรี", คำร้อง ทรง สวัสดิคุณ

ซิ่นซิ่นนางพลาถนกรวางสะท่อน	นึกถึงความก่อนยามที่พี่ซิ่นนาง
เจ้าสะเทิ้นยิ่งเชิญพี่ซิ่นไม่วาง	พี่เซยซิ่นพลาถนพลิกนวลแก้มนางคอมดม

"ซิ่นนาง", ท่านอง เวส สุนทรจามร

คำร้อง ธาตรี

ฟ้าคำมิตมืดเหมือนม่านคลุม	อกเรียมยิ่งคลุ้มคลุ้มรัญจน
อัมพรสะท่อนดั่งครึนดั่งใจสะท้านสะอื่น	คงซ้ากล้ากลืนปั้นป่วน . . .

"ฟ้าคลุ้มฝน", ท่านอง เวส สุนทรจามร

คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

พลั่วพลั่วพลอย	ลอสลมสู่พันธารกว้าง
ร่วงร่าร้าง	ดั่งจิตใจกว้างลอยตามทวามหวิวอารมณ์
โทพอใบเก่า	ก็ทิ้งเจ้าลงเกล้าโลกตรม
คู่แล้วมันชันมันขม	ใบไม้ค้อขมจุ่มน้ำ . . .

"ใบไม้ร่วง", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

บางเพลงก็รำพึงถึงความหลังเมื่อครั้งอยู่กับคนรักในสถานที่เดียวกันนี้

ลานจันทร์วันเพ็ญเด่นจันทร์

ยังฝากรอยฝันไม่คลาย

แสงจันทร์จวบจันทร์พรหมพราย

หอมจันทร์ก็คล้ายกับนาง . . .

"ลานจันทร์รัญจวน", คำร้อง ธาตรี

1.2.2.2 บรรยายธรรมชาติที่มีลักษณะแปรปรวนจากปกติ

เนื้อหาของเพลงประเภทนี้ มักกล่าวถึงธรรมชาติที่มีลักษณะวิปริต แปรปรวนไปจากปกติวิสัย เช่น ทะเลที่มีคลื่นลมแรงกล้าเพื่อเชื่อมโยงเข้ามาให้สภาพธรรมชาตินั้นเป็นตัวแทนความรู้สึกของคนที่มีอารมณ์แปรปรวนอย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน หากจะเทียบกับกลวิธีของวรรณคดี ก็อาจกล่าวว่าเป็นกลวิธีแบบบุคลาธิษฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทะเลซัดซำร้องบ้าไปคนเดียว

เออทะเลมิเปลี่ยวาใจจน

ทุ่มตัวเองฟาดมึงคลุ้มคลั่งในกมล

คงจะมีทุกข์ทนและหมองไหม้ . . .

แม้รักเราอับปางจะจืดจางร้างรา

ฉันก็คงเป็นบ้าพวาเช่นนั้น

คงวิกลเช่นกัน

คงรำพันจนตาย

"ทะเลบ้า", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ผู้แต่งมีความทุกข์ จึงให้ภาพนางธรมีหรือผีนแผ่นดินรำไห้เสียใจ เช่น

ไอ้พระธรม์กรรแสงครวญ

ปางลูกร้องไห้ธรม์ไห้หวน

อกเอื้อโสภณศิลป์วิจัยวน

ร้องไห้คร่ำครวญภาศรวลสวาท

"ชราณีกรแสง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

1.2.3 เพลงที่มีเนื้อหาบรรยายธรรมชาติของสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่แต่งขึ้นสถานที่เฉพาะแห่งที่มีความงามตามธรรมชาตินั้น มีอยู่ไม่มากนักก็จริง แต่มักเป็นเพลงที่นิยมกันแพร่หลายมาก และยังมีอิทธิพลจูงใจให้ผู้ที่ได้ฟังเพลงเกิดความอยากเห็นสถานที่ดังที่กล่าวบรรยายไว้ในเพลงด้วย อาจจะกล่าวได้ว่า เพลงเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติของประเทศไทยในสมัยนั้น เช่น เพลงภูกระดึง เพลงหาดสงขลา เพลงผาเงอบ เป็นต้น

เขาภูกระดึงเส้นที่ตึงใจจริง

สี่ฐานเหมือนดังกระดึงทับท้อ

สูงล้ำดั่งค้ำฉานา

สูงลิ่วทิวทัศน์ตื่นตา

สวยกว่าเทวาศรศรีสร้าง

. . .

ริมธารละลานไปด้วยบุปผา

ดอกแดงกุหลาบพนา

ประดับลัดดากล้วยไม้ไพร

. . .

"ภูกระดึง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ฝั่งน้ำงามริมหาดทราย

เห็นพระพายชายทะเลหาดสงขลา

หาดขาวดูพรายพรายสุดสายตา

สายลมพลิ้วมาฉ่ำชื่นใจ . . .

"หาดสงขลา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

งามผาเงอบสาวงาม	ได้ชมยิ่งงามเมื่อน้ำไหลหล่น
แท่นหินเป็นเชิงชั้น	ผาเงอบงามงามหลายหล่น
เงอบงามง้ำชัน	คล้ายกันทั่วไป . . .
โอน้ำที่เย็นใส	ใสดังจิตชาวเชียงใหม่
โอบเอือน้ำใจ	หาใครเทียมเลย

"ผาเงอบ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงประเภทนี้มีลักษณะคล้ายกับเพลงที่กล่าวชมธรรมชาติทั่ว ๆ ไปในหัวข้อ 1.2.1 แต่ต่างกันตรงที่เจาะจงธรรมชาติเฉพาะแห่ง บางครั้งเพลงเหล่านี้จึงมีเนื้อหาคาบเกี่ยวกับเพลงประจำจังหวัด ตามหัวข้อ 1.5.2 ด้วย

1.3 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดี บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ จำนวนไม่น้อยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทย จากการศึกษาพบว่าบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากวรรณคดีใน 3 ลักษณะ คือ

1.3.1 เพลงที่มีเนื้อหาตรงตามวรรณคดีไทยตอนใดตอนหนึ่ง บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ประเภทนี้ ผู้แต่งจะคัดเนื้อความตอนใดตอนหนึ่งจากวรรณคดีแล้วใส่ทำนองเพลงเข้าไป โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา หรือถ้อยคำใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนมากเป็นเพลงจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น เพลงไทยสามัคคี เพลงไทยรวมกำลัง จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วง เพลงสามัคคี จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องท้าวแสนปม เพลงโศกะลัม จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องวิวิธพระสมุทร เป็นต้น

เพลงที่ได้เนื้อร้องมาจากวรรณคดีนี้ แม้จะไม่มีกาเปลี่ยนแปลงถ้อยคำใด ๆ แต่ "สาร" หรือ "แนวคิด" ของเพลง อาจต่างไปบ้างจากปริบทเดิมของวรรณคดีนั้น ๆ เช่น

เพลงไทยสามัคคี ที่นำเนื้อร้องมาจากพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระร่วงนั้น ในปริบทเดิมมีลักษณะเฉพาะของเรื่องราว ที่กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากที่คนไทยช่วยกันขับไล่ขอมออกไปจากสุโขทัยได้สำเร็จ พระร่วงจึงได้กล่าวสอนให้ขุนนางและประชาชนมีความสามัคคีกัน เพื่อร่วมกันต่อต้านศัตรูที่มาบุกรุกาน ข้อความตอนนี้มีถ้อยคำที่สามารถนำมากล่าวถึงความสามัคคีได้อย่างกว้าง ๆ จึงนำมาประกอบทำนอง และให้ชื่อบทเพลงว่า "ไทยสามัคคี"

อย่าเห็นแก่ตัวมัวพะวง	ลุ่มหลงวิชาไม่ควรที่
อย่าต่างคนต่างแข่งกันแข่งดี	อย่าให้ช่องไพร่ที่มุงร้าย
แม้เราวิชากันและกัน	ไม่เข้าปล้นก็จะพากันฉิบหาย
ระวิงการของสงฆ์ร้าย	นั่นแหละเครื่องทำลายสามัคคี
คณะใดศัตรูผู้ฉลาด	หมายมาดทำลายให้เร็ววี
ก็ยกแยกให้แตกสามัคคี	เช่นกษัตริย์ลิจฉวีวงศ์โบราณ
พราหมณ์ผู้เคียวรับใช้ไปสุแทนย์	สาระแนสุญญาดีให้แตกฉาน
จนเวลาศัตรูจู่ไปราน	มัวเกียวกันเสียการเสียนคร
ฉะนั้นไซ้รักไทยจงร่วมรัก	จงร่วมสมัครสโมสร
เอาไว้เพื่อเมื่อมีไพรรอน	จะได้สู้ศัตรูด้วยเต็มแรง

"ไทยสามัคคี", คำร้อง จากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง "พระร่วง"

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพลงสาส์นรักนั้น นำเนื้อร้องมาจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่องท้าวแสนปม ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามปริบทเดิม เป็นสาส์นของนางอุษาที่ส่งไปให้ ท้าวชินเสนเพื่อปลุกปลอบใจให้กล้าหาญพอที่จะเสี่ยงชีวิตเพื่อความรัก เมื่อนำมาใช้ประกอบ ทำนองในเพลงสาส์นรัก เนื้อหาของเพลงจะกว้างขึ้นกว่าเดิม คือ กล่าวถึงความบากบั่น พยายามเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ ไม่ว่าจะยากลำบากสักเพียงใด นัยยะของเพลงมุ่งไปทาง ด้านความรักระหว่างชายหญิงที่มีฐานะแตกต่างกันมาก

ในลักษณะนั้นว่าน่าประหลาด	เป็นเชื้อชาตินักรบกล้า
เหตุไฉนชอ้อท้อรอร่า	ฤาจะกล้าแต่เพียงวาที
เห็นแก้วแวววับที่จับจิต	ไซไม่คิดอาจเอื้อมให้ถึงที่
เมื่อไม่เอื้อมจะได้อย่างไร	อันมณีฤาจะลอดไปถึงมือ
อันของสูงแม้ปองต้องจิต	ถ้าไม่คิดเป็นป่ายจะได้หรือ
มิใช่ของตลาดที่อาจซื้อ	ฤาแย้งซื้อถือได้โดยมิขอม
ไม่คิดสอสมัวคอสดอกไม้ร่วง	คงชวดดวงบุปผชาติสะอาดหอม
ดูแต่ภุมรินที่ชวบินตอม	จึงได้ออมอบกลิ่นสุมาลี

"สาส์นรัก", คำร้อง จากบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง "ท้าวแสนปม"

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพลงโศสละล้ม นำเนื้อร้องมาจากบทพระราชนิพนธ์ เรื่องวิวาทพระสมุทร ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามปริบทเดิมเป็นตอนที่ คอนสตันตินอส กล่าวกับ โยฮันนิสว่าควรใช้อุบายหลอกลวงคนอื่นเพื่อให้โยฮันนิสได้แต่งงานกับนางอันโดรเมตรา โดย ให้เหตุผลว่าการรู้จักใช้คำพูดพลิกแพลงไปได้ต่างๆ ก็จะช่วยประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา เนื้อความตอนนี้นำมาใช้เป็นเนื้อร้อง เนื้อหาของเพลงกล่าวถึงประโยชน์ของวาทศิลป์ อย่างกว้าง ๆ ไม่เจาะจงว่าเป็นการออกอุบายตามปริบทเดิม ส่วนชื่อบทเพลง "โศสละล้ม"

ได้จากชื่อของท่านองเพลงไทยเดิมที่นำมาประกอบเนื้อร้องตอนนั้น

ปากเป็นเอกละ เป็นโทโบราณว่า	หนังสือตรีมีปัญญาไม่เสียหลาย
ถึงรู้มากไม่มีปากลำบากกาย	มีอุบายพูดไม่เป็นเห็นป่วยการ
ถึงเป็นครูรู้วิชาปัญญามาก	ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน
เหมือนเต่าฟังนึ่งชื่อฮือรำคาญ	วิชาชาตุมมากเปล่าไม่เข้าที่
ใครช่างพูดพลิกแพลงเหมือนแรงมาก	คนนิยมลมปากมากเจียวพี
ถึงรู้น้อยถ้อยคำให้ชาติ	คงเป็นที่สมคะเนที่โลก

"โธสะลัม", คำร้อง จากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง "วิวาทพระสมุทร"

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่มีเนื้อหาตรงตามวรรณคดีไทยตอนใดตอนหนึ่ง มีหลักเกณฑ์การคัดเลือกเนื้อความจากวรรณคดีมาใช้เป็นเนื้อร้องที่น่าสนใจ เพราะเนื้อความที่ตัดตอนมา มักจะมีปริบทที่กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ ไม่เจาะจงบุคคล โอกาส และสถานการณ์ จึงเหมาะแก่การนำมาใช้เป็นเนื้อร้อง เช่น วรรณคดีที่ปริบทเดิมกล่าวถึงความสามัคคี ก็จะนำมาใช้เป็นเนื้อร้องที่กล่าวถึงความสามัคคีโดยทั่ว ๆ ไปได้ โดยไม่ต้องผูกพันกับปริบทเดิม และผู้ฟังไม่รู้สึกรู้ว่าเนื้อความขาดหายไป บทร้องของเพลงไทยเดิมก็ใช้วิธีการเดียวกันนี้

1.3.2 เพลงที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับวรรณคดีไทยตอนใดตอนหนึ่ง

เพลงกลุ่มนี้ผู้แต่งคำร้องได้นำเนื้อความมาจากตอนใดตอนหนึ่งในวรรณคดี มาดัดแปลงแก้ไขบางส่วน เพื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และแนวคิดของเพลง เช่น เพลงนักรเรือรบพยาบาล เนื้อร้องตอนต้นนำมาจากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง เวนิสวานิชในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนตอนท้ายเป็นข้อความที่แต่งขึ้นเพิ่มเติม ทำให้เพลงมีเนื้อหาต่างออกไปจาก

วรรณคดีที่เป็นแหล่งเดิมบ้าง แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า สำระสำคัญของเนื้อหายังคงเดิมอยู่

อันว่าความกรุณาปรานี
จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ
จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
เป็นสิ่งดีสองชั้นพลันปลื้มใจ
แห่งผู้ให้และผู้รับสมถวิล
เป็นกำลังเลิศพลั้งอื่นทั้งสิ้น
เจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระกรุณา . . .

พระราชนิพนธ์เรื่อง "เวนิสวาณิช"
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2501 : 72)

อันความกรุณาปรานี
จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ
จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน
ข้อความนี้องค์พระธีรราชเจ้า
พระโปรดเกล้าประทานให้ใจถวิล
ใช้คุณค่ากรุณาไว้อาจินต์
ตั้งวารินจากฟ้าสู่สากล . . .

"นักเรีชนพชาบาล",
คำร้อง ท่านผู้หญิงละเอียด
พิบูลสงคราม

บางเพลงนำเนื้อความมาจากวรรณคดีตอนใดตอนหนึ่งแต่อาจตัดเนื้อความบางตอน
และเปลี่ยนแปลงคำหรือข้อความบางส่วน เช่น เพลงดวงใจ เนื้อร้องมาจากพระราชนิพนธ์
เรื่องท้าวแสนปม ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนนางอุษาอ่อนวอนให้เทวดา
คลใจให้ท้าวอินเสน หรือท้าวแสนปมมาหานาง แต่ตัดบทกลอนออกไปหนึ่งบทในช่วงกลาง

โอ้อวดดวงใจอยู่ไกลลิบ
เหลือจะหิบบมาชมภิรมย์สันต์
เหมือนดวงดาวาวาวอยู่ไกลครัน
ชิดสวรรค์สุดเอื้อมมาเชยชม
เสี้ยแรงชื่ออุษานารี

โอ้อวดดวงใจอยู่ไกลลิบ
เหลือจะหิบบมาชมภิรมย์วิญ
เหมือนดวงดาวาวาวอยู่ไกลครัน
ชิดสวรรค์สุดเอื้อมมาเชยชม
เสี้ยแรงชื่ออุษานารี

ไฮไม่มีเทวมาอุ้มสม	ไฮไม่มีเทวมาอุ้มสม
ปล่อฮให้หนึ่งฟุ่มฟกอกตรม	ปล่อฮให้หนึ่งฟุ่มฟกอกตรม
ร้าวระบม <u>อนาจจะขาดใจ</u>	ร้าวระบม <u>จิตใจคงไฟราน</u>
รสใดไม่เหมือนรสรัก	. . .
หวานนักรหวานใดจะเปรียบได้	. . .
แต่มิได้เชยชมสมใจ	. . .
ชมได้ไม่เทียบเปรียบปาน	. . .
อ้าองค์เทवासุรารักษ์	อ้าองค์เทवासุรารักษ์
ทรงฤทธิลิกธิศักดิ์มหาศาล	ทรงฤทธิลิกธิศักดิ์มหาศาล
ช่วยคลใจให้หู้คู้ช้วน	ช่วยคลใจให้หู้คู้ช้วน
เสียวช่านรักบ้างอย่างช่าน	เสียวช่าน <u>เสน่หามาไวไว</u>

พระราชนิพนธ์เรื่อง "ท้าวแสนปม"
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2475 : 448)

"ดวงใจ", คำร้อง พระราชนิพนธ์เรื่อง
"ท้าวแสนปม" (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว 2475 : 448)

เนื้อหาสาระของเพลงยังคงเหมือนกับเนื้อหาในวรรณคดี แต่ตัดทอนเอาเนื้อความ
ช่วงที่รำพันถึงสรรักออกไป คงเหลือเฉพาะเนื้อความที่เป็นคำรำพันของนางอุษาโดยเฉพาะ
ซึ่งในลักษณะนี้ หากจะถือว่าเนื้อความของเพลงน้อยลงกว่าเนื้อหาของวรรณคดีต้นฉบับก็ได้

1.3.3 เพลงที่มีเนื้อหาที่ได้รับอิทธิพลจากเนื้อความในวรรณคดี ใน
การแต่งคำร้องของเพลงกลุ่มนี้จะเห็นได้ว่าผู้แต่ง ได้นำเนื้อความหรือเนื้อเรื่องตอนใด
ตอนหนึ่งในวรรณคดีไทย มาแต่งขึ้นใหม่ให้เป็นคำร้องที่มีเนื้อหาสาระใกล้เคียงกับเนื้อ
ความเดิม ตัวอย่างเช่น

เพลงเจ้าเงาะอธิษฐาน ได้รับอิทธิพลมาจาก บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง
 ตอนรจนาเลือกคู่ พระสังข์ในร่างของเจ้าเงาะอธิษฐานขอให้นางเห็นรูปทองของตน เพื่อ
 จะได้หลงรัก และเสียงมาลัยเลือกตนเป็นคู่ครอง

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะแสนกลคนชยัน
พิศโฉมพระธิดาวิลาวัณย์	ผูกผาคิ้วพรณดั่งดวงเดือน
งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรี	นางในชาติไม่มีเหมือน
แสรังท่าแลเสียงเปียงเปือน	ให้พินเพื่อนเดินจิตคิดปอง
พระจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน	แม้บุญญาธิการเศษสมส่อง
ขอให้ทราชมสงวนนวลน้อง	เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 2513 : 113)

เจ้าเงาะแลดลิ่งทั้งในโฉมศรี	สอดโศภานารีพี่เพิ่งเคยเห็น
มองตรงไหนงามไม่เว้น	ล้วนงามเด่นชวนมอง
แรกเห็นนางรัญจนป่วนจนเคลิ้มฝัน	ช่างโศภาลาวัณย์มันจริงจริงน้อง
มองจนหลงมองจนร้อง	เงาะต้องเสียเชิงชาย
ตัวพี่อำไพข้างในทอง	สวมเกราะเงาะทองให้มองเห็นร้าย
กายจำแลงของพี่จะมีใครมอหมาส	เจ้ามองคงมิวายซึ่งรูปกายทันที
จึงวอนเทวาท้าวแดนฟ้านั้น	ถ้ามันบุญชิว้นคู่กันโฉมศรี
จงดลน้องมองทางนี้	เห็นกายพี่แสนงาม

"เจ้าเงาะอธิษฐาน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงกบใต้กอบัวได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

กบเกิดในสระใต้	บัวบาน
ภาห์อนรู้งรสมาลัย	หนึ่งน้อย
กุมราอยู่ไกลสถาน	นับโชนัน กิติ
บินโบทมาค้อยค้อย	เกลือกเกล้า เสาวคนธ์

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร 2511 : 12)

อันกบอยู่ที่บัวบาน	มีวแต่่ม่งามใต้คลาน
ตามโคลนตมคณินดาน	มิเคยได้พานกลั่นจงบกล
แมงกู่อยู่ไพรไกลตา	ยังอุตสาห์มาเวียนวน
เซซซมเกสรเสาวคนธ์	เคลือบเกล้าจงบกลว่าเริงรมย์
บัวหอมหวาน	เหมือนหญิงนั่งนวลงามนำชม
แม้ชายใดโง่งม	อดชมต้องเสียดคนไว

"กบใต้กอบัว", คำร้อง ชนวิจิตรมาตรา

เพลงฮากยิ่งสิ่งเดียวได้รับอิทธิพลจากนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ ซึ่งเป็นกา
เปรียบเทียบความรักกับการเรียน

ถึงเกาะเรียนเรียนรักก็หนักอก	แสนวิตกตรมตรอมเจียนน้องเอ๋ย
เมื่อเรียนจนจนจบถึงกบเกษ	ไม่ฮากเลขเรียนได้ดังใจจง

(สุนทรภู่ 2503 : 243-244)

จะเขียนจะร่ำทำอะไรไม่ลำบาก	ขอชากอยู่อย่างเดียวเกษผู้หญิง
คำครุสุนทรภู่กล่าวพาดพิง	ฉันไม่ท้วงติงเพราะว่าสมจริงยิ่งสิ่งใด
ยิ่งตรงยิ่งเห็นเป็นเรื่องหนักใจ	ให้อาวรณ์
แม้แม่แก่นจวบจนจบกบเกษเคยเขียนร่ำ	บากบั่นหมั่นท่องจำตามคำสอน
เขียนจนถึงโคลงคันทน์ภาพฉันที่กลอน	ทุกบททุกตอนฉันไม่ร่ำวอนไม่อับจน
แต่เขียนเรื่องรักหนักในกมล	จนปัญญา

"ชากยิ่งสิ่งเดียว", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

จะเห็นว่าเนื้อร้องของเพลงกลุ่มนี้ มีเนื้อหาใกล้เคียงกับวรรณคดีที่เป็นที่มาของบทเพลง แต่อาจมีรายละเอียดของเนื้อความที่แต่งขยายเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย

นอกจากนี้ยังพบว่า มีบทเพลงจำนวนหนึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณคดีในลักษณะที่นำเอาวรรคใดวรรคหนึ่งมาขยายเป็นคำร้องของเพลง หรือได้แนวคิดจากวรรณคดีตอนใดตอนหนึ่งมาแต่งขยายขึ้นเป็นคำร้องของเพลง เช่น เพลง "นวลปรางนางหมอง" น่าจะได้อิทธิพลมาจากโคลงสุภาพสมัยอยุธยา บทที่ว่า

อันใดฮ้ำแก้มแม่	หมองหมาย
สูงเหลือบดูวันพราย	ลอบฮ้ำ
ผิวชนแต่จะกราย	ฮ้างซาก
ใครจักอาจให้ฮ้ำ	ชอกเนื้อ เรียมสงวน
นวลปรางนางดูฮ้ำ	ใครทำให้หมอง
รัญจวนในนวลน้อง	ฉันมองเส้าใจ
ปรางนางเคยนวล	เข้าสวนฤดี

เลื่อมราศีเสร้างไป	พุ่มองแก้มนาง
หมางดวงใจ	หมองได้ใจนเล่า
เสียดายปรางทองต้องตรม	ใครลอบชมแล้วญาเจ้า
โศคงชมข้มเอา	เหลือจะเสร้างเข้ารัญจวน
เหลือบจะไต่	หรือร้นไรแกลังท่า
ญาพรายฮ้า	คนลอบทำกล้ากวน
โศกทำเสียดจนสิ้นนวล	เรียมผู้สงวนช้านวลตรมใจ
นวลปรางนางหมอง	พืหวางต้องหมองไหม้
ปรางทองหมองลงไป	พืพลอชหม่นหมองดวงใจ
พืสุคจะแสนมองได้	โอ้อใจจะขาดแล้วเอย

"นวลปรางนางหมอง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงรักเพียงใจ ผู้แต่งคือ ช่อม ปัญญาพรรค ได้กล่าวไว้ในหนังสือเบื้องหลังเพลง
ดังถึงสาเหตุที่แต่งเพลงนี้ว่า ". . . แต่งเพราะชอบคำของเก่า . . ." (สมาคมนักแต่ง
เพลง 2526 : 58) คือโคลงที่มาจากกำสรวลโคลงคั่น ความว่า

เรียมรำน้าเนตรท่อม	ถึงพรหม
ปวงเทพเจ้าตกจม	จ่อมม้วย
พระสุเมรุเปื่อยเป็นคม	ทบท่าว ลงนา
หากอกนิษฐานพรหมจ้าย	พืไว้จึงคง
รักน้องเพียงใจจากไปทักระกำ	อกฉันมีค่าน้ำตาพร่างพรำมิวาย
คะเนนองโลกโศกเกินท่อมเนนไศล	ทันท่อมไกลถึงพรหมพืจมแทบตาย
รักน้องชูใจให้พืมีชีวิตมา	ขອງเมตตารักข้าอฮ้าพาหนงหน้าย

แม้วันจะ เคลื่อนหรือเดือนเลื่อนลอยหาย	รักแนบไกลยิ่งไกลยิ่งไผ่ยิ่งชม
พลมโบทโกศกทวนมาทวนหอม	กลิ่นพยอมรินร่ำเข้าผสม
โทษหาอาวุธให้อ่อนอารมณ์	เหมือนกลิ่นผมกลิ่นแก้มแกมเนื้อนาง
รักเกล้าเคซชมคู่เคียงภิรมย์นภรา	ครั้นสามจากมาน้องเอยไม่พารักห่าง
รักน้องเพียงหนึ่งหนึ่งน้องพี่ปองไม่วาง	รักน้องนางไม่จางไปจากใจ

"รักเพียงใจ", คำร้อง ชุ่ม ปัญจพรรค

ลักษณะของเพลงประเภทนี้ไม่นับว่าได้เนื้อหามาจากวรรณคดี เพราะเนื้อหาของเพลงนั้น ผู้แต่งได้แต่งคำร้องขึ้นเองตามความคิดของตน แม้ว่าจะมีถ้อยคำหรือบางข้อความคล้ายจะมาจากวรรณคดี แต่เนื้อหาไม่ตรงกันเสียทีเดียว ส่วนใหญ่จัดเข้าเป็นเพลงรัก เช่น เพลงพรานล่อเนื้อ เพลงกามฤทธิ เป็นต้น

ส่วนเพลงอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับวรรณคดีอยู่บ้าง คือ เพลงชมโฉมนางในวรรณคดี เพลงกลุ่มนี้จะมีเนื้อหาเป็นการชมโฉม โดยนำเอาชื่อนางในวรรณคดีมาเป็นหลัก แล้วขยายความไปตามทัศนะของผู้แต่ง บางเพลงก็อาศัยขนบการชมโฉมในวรรณคดีไทยเป็นแบบ บางเพลงก็กล่าวถึงเนื้อความตามความรู้ของผู้แต่ง เช่น เพลงไซซี ไม่ได้กล่าวถึงความงาม แต่สรรเสริญความสำคัญของไซซี ความพวงสาวดารจัน ตัวอย่างของเพลงประเภทนี้ได้แก่ เพลงศกุนตลา เพลงไซซี เพลงลักษมีเจดโฉม เป็นต้น

ศกุนตลา	นางฟ้าแมกฟ้าฤาไฉน
เดินดินนางเดินเป็ลิวใจ	นางไม้แนบไม้มิได้ปาน
น้ำค้างค้างกลีบกุหลาบอ่อน	คือเนตรบังอรทศาทวาน
โอรสู่อัมพรมรัตนัชชิวาล	เพลิงบุษอรุณกาลผ่านทรวง

ศกุนตลา
 คลื่นสมุทรสุดฤทธิสไหวปาง
 สอดมณีศรีศิลป์ปิ่นสรค์
 คือแก้วแพรวพร่างกระจ่างใจ

นางฟ้าแมกฟ้าจากสรวง
 คือทรงนางสะท้อนถอนใจ
 หล่อหลอมจอมขวัญผ่องใส
 อาบไออมฤตนิรันดร์

"ศกุนตลา", คำร้อง ทวีปาว

เพลงลักษมีเจดโถมซ่มความงามของพระลักษมี ชาติาของพระนารายณ์ เทพองค์
 สำคัญในวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เช่น รามายณะ นารายณ์สิบปาง เป็นต้น

งามลักษมีเจดโถมโถมพิลาส
 เจดโถมส่ายประโลมใจชาย
 สวยเอนน้ำรักเอนทราเมษผ่องศรี

ทราเมษวาทษุณีลักษมีเจดฉาย
 ลักษมีนารายณ์อวตารแปลงกายมาจันใดหรือนี้ ...
 ล้ำค่าที่ร้อยทวีลักษมีงามเอย

"ลักษมีเจดโถม", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงไชยี่กล่าวถึงนางไชยี่ หญิงงามจากพงศาวดารจีนเรื่องเฉียดก๊ก

ไชยี่
 เพราะบุญคุณทราเมษ
 ควบนำเนื่อทอง
 ควบเทอดไว้เป็นที่
 ไชยี่เพียงแต่เอ่สาวก็มีอย่างไ

ในประวัติกล่าวขี้บ่งไว้
 กู้เมืองไว้ได้สวยสดคู่
 หล่อรูปของไชยี่
 อนุสาวรีย์ควรไหว
 ยิ้มที่งามน้อมคำทราเมษ

เกิดเรื่องถึงเมืองบรรัลย์

ขุนพลตายได้ทันที

"ไชยี่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

1.4 เพลงปลุกใจและสดุดี เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปลุกใจและสดุดี
อาจจำแนกได้ดังนี้

1.4.1 เพลงปลุกใจ เพลงประเภทนี้จะมีเนื้อหาที่เน้นถึงความรัก
ชาติบ้านเมือง ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน เช่น ทหาร เยาวชน
เนื้อหาของเพลงจะมุ่งสนองจุดประสงค์หลักคือ ชักจูงใจ โนมน้าวใจ ให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตาม
แนวคิดของเพลง และประพฤติปฏิบัติตามแนวทางในเนื้อหาของเพลง ท่วงทำนองเพลงก็
ต้องคำนึงให้สอดคล้องกัน โดยมากจะเป็นทำนองเพลงมาร์ชที่มีจังหวะกระชั้นคึกคัก เหมาะ
สำหรับเนื้อหาที่แสดงการกระทำที่พร้อมเพรียงกันของคนกลุ่มใหญ่ ๆ ตัวอย่างเพลงปลุกใจ
เช่น

. . . เราเกิดมาเป็นไทย	สมศักดิ์ชาติไทยเพราะใจเสรี
เลือดเนื้อไทยพลี	เพื่อให้มีเสรีขึ้นมา . . .
เพราะไทยถูกรอดปลอดภัย	เทอดชาติเหนือชีวา
อยู่กันมาสุขสันต์	เราต้องรักชาติไม่หวาดหวั่น . . .

"ไทยวิวัฒน์", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เราเกิดมารุ่นหลัง	ทุกวัยมียอมโตสง่างาม
ขอตั้งใจว่าจะปฏิบัติ	ร่วมรักษาไทยมั่น
ใจไม่หวั่นรุกโรมประจัญ	โถมที่มั่นทลาย

เราไม่ยอมถอยร่น เราคอยรบจนเลือดสุดท้าย
หากศัตรูมากน้อยสู้ตาย ผากกายไว้ให้ . . .

"มาร์ชกองทัพบก", ทำนอง นารถ ถาวรบุตร
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ร่วมมือร่วมใจ พี่น้องชาวไทยรักใคร่ปรองดอง
เมืองไทยเรา^{นี้}เมืองทอง เป็นของพี่น้องชาวไทย
อย่ามีว่ เกียงงอน ใคร่ขอวิงวอนจงอย่าอนอนใจ
ก้าวหน้าอย่างช้าเร็วไว สร้างไทยเราให้รุ่งเรือง

"สร้างไทย", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย

. . . ทุกทุกเช้าเราดูธงไทยใจจงปรีดา ว่าไทยอยู่มาด้วยความสุขถาวรสดใส
บัดนี้ไทยเจริญวิสุทธิผดผ่อง พี่น้องจงแซ่ซ้องชาติไทย . . .

"บ้านเกิดเมืองนอน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . แต่เสรีจะมีไพบูลย์ ตามรัฐธรรมนูญที่สร้างสรรค์
อาศัยเราทั้งผองต้องช่วยกัน ระบอบสำคัญประชาธิปไตย . . .

"สมบัติเสรีภาพ", ทำนอง เวส สุนทรจามร
คำร้อง ครูเป็รื่อง

. . . พลิกภัทท์ไทยที่คืนัน เราก็มืออยู่ช้านาน
 เชิญมาพร้อมกันออกถนนผลงาน งานของไทยไทยทำไทยใช้
 มีต้องกลัวเงินทองสูญไป . . .

"ไทยเพื่อไทย", คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของเพลงปลุกใจนั้นเน้นที่ส่วนรวมและอุดมการณ์ของส่วนรวม
 ต่างจากเพลงรักหรือเพลงชมธรรมชาติ ซึ่งเน้นอารมณ์เฉพาะตัว เพลงประเภทปลุกใจนี้
 ผู้แต่งคำร้องจะต้องมีแนวคิดที่ชัดเจน และมีน้ำเสียงของเพลงซึ่งมุ่งถึงอนาคตที่มั่นคงแจ่มใส
 ของประชาชนโดยส่วนรวม ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มชนนั้น
 และพร้อมที่จะทำตามส่วนรวม กล่าวอย่างสั้น ๆ เนื้อหาของเพลงปลุกใจก็คืออุดมการณ์ของ
 ชาตินั้นเอง

1.4.2 เพลงสดุดี เพลงประเภทนี้หมายถึง เพลงที่แต่งขึ้นเพื่อ
 สดุดีหรือยกย่องบุคคลสำคัญ เช่น

สดุดีส้มเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธศาสนา

ไทยเป็นชาติมีน้ำใจใสสุกधि	ถือคติวิมุติพุทธศาสนา
นามรุ่งเรืองเมืองพระตลอดมา	เพียบพร้อมอารยะวัฒนธรรม
พระพุทธเจ้าประสาทรรมอมฤต	ขัดเกล้าจิตอบรมบ่มนิสัย
นิกรชนประพาศิตีมีวินัย	สัจรดกายใจไตรทวาร

"พุทธศาสน์คู่ไทย", คำร้อง หลวงสารานุประพันธ์

สดุดีพระมหากษัตริย์และพระราชาวงศ์ สดุดีวีรบุรุษและวีรสตรีของชาติ เป็นต้น
เนื้อหาของเพลงจึงมักกล่าวถึงคุณสมบัตินิรันดร์ หรือกรณีกิจอันเป็นพิเศษสมควรแก่การสดุดี
ยกย่อง และความเคารพยกย่อง หรือความจงรักภักดีของปวงชนผู้กล่าวสดุดี

อ้อองค์พระทรงศักดิ์ดาหน้า	เสาวภาสุราศรีเสาวภีศรีสม
มิ่งเอษขวัญเอษโอบดินชม	โฉมชมรมอุคมศิลป์สรวลระวิณสินมา . . .

"สดุดีมหาราชนี", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

ทรงตราครุฑบำเพ็ญกุศลจิต	ทรงอุทิศสงเคราะห์ให้ไทยทั้งหลาย
ทรงศรัทธาเสริมสร้างอัญมณีรู้อวย	ทรงแพร่หลายหลักธรรมบำเพ็ญทาน

"สมเด็จพระราชชนนี", คำร้อง พ.ต.ท. วิชาญ วรินทร์การุณ

พิศลลอบลเหนือหัว	สูงเกินกว่าบัวทั้งหล้า
เป็นมิ่งประชา	สูงเกินดอกฟ้า

"อุบลรัตน์", ท่านอง สรี ชงสุทธ

คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ข้าสดุดีราชกุมาร	น้อมศิระกรานตักม
ถวายเป็นคัมแต่องค์	ทรงสันติขวัญไชย
พระองค์ทรงเป็นวิญญา	คุ้มเกล้าประชาชาวไทย
พระเป็นขวัญใจ	ปกบ้องไทยประชา

"สดุดีวีรราชวงษ์", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

สิรินธรสิริสมรของปวงประชา มิ่งสง่าโสภาสุดาพองข้าชื่นชม
ทรงมิ่งขวัญโสภาศย์เจดลิน เหมือนดั่งจันทร์อันรื่นชื่นชม . . .

"สิรินธร", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

1.5 เพลงประจำสถาบันการศึกษาและเพลงประจำจังหวัด บทเพลงไทย
สากลของสุนทราภรณ์กลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา หรือเกี่ยวกับจังหวัดใดจังหวัด
หนึ่งโดยตรง เนื้อหาของเพลงมักกล่าวถึงเอกลักษณ์ของสถาบันหรือจังหวัดนั้น ๆ ที่คนทั่วไป
รู้จักกันอยู่แล้ว หรืออาจกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวที่ทำให้สถาบันหรือจังหวัดนั้นมีชื่อเสียงโดดเด่น
เด่นขึ้น นอกจากนั้นก็อาจกล่าวเป็นเชิงปลุกใจให้ชาวสถาบันหรือจังหวัดแต่ละจังหวัดมีความ
ภาคภูมิใจพร้อมเพรียงกันที่จะสร้างสรรค์ความเจริญให้มากยิ่งขึ้นไป เพลงสถาบันและเพลง
ประจำจังหวัดจึงมีลักษณะเนื้อหาบางส่วนคล้ายกับเพลงปลุกใจหรือเพลงสดุดี แต่มิได้สดุดีตัว
บุคคล เมื่อเพลงเหล่านี้ได้รับความนิยมแพร่หลาย ก็เท่ากับเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียง ทำให้
คนทั่วไปรู้จักและนิยมยกย่องสถาบันหรือจังหวัดนั้น ๆ มากยิ่งขึ้นด้วย

จากการศึกษาข้อมูล อาจจำแนกบทเพลงที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา และเพลง
ประจำจังหวัดพอสรุปได้ดังนี้

1.5.1 เพลงที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา แบ่งออกเป็น

1.5.1.1 เพลงมหาวิทยาลัย บทเพลงไทยสากลของ
สุนทราภรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยต่างๆ มีอยู่จำนวนมากไม่น้อย เท่าที่นำข้อมูลมาศึกษา
พบว่า เพลงเกี่ยวกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีจำนวนมากที่สุด
นอกจากนี้ยังมีเพลงที่แต่งให้กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหา-
วิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น

เมื่อต้นปีจามจุรีจามล้น เครื่องหมายของสิ่งมงคลทุกคนเริ่มต้นสนใจ
เริ่มเวลารับชาวจุฬาน้องใหม่ เบิกบานสำราญฤทัยน้องเรามาใหม่หลายคน . . .

"จามจุรีศรีจุฬา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ขวัญเอยขวัญใจจุฬา โดมเจ้าโสภาพ้องพรณ
สวสเอยสมเป็นมิ่งขวัญ ล้ำลาวัลย์ขวัญจุฬาน่ารักเอย . . .

"ขวัญใจจุฬา", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

อันนามจุฬาลงกรณ์ผู้ผูกดวงใจ พวกเราเอาไว้ให้รวมใจกัน
จุฬามีสีชมพูสีดีสีม่วงผูกพรณ ผูกใจเรานั้นไม่มีวันคลาย
พวกเราจุฬาเรามาพร้อมเรียงรมย์ ต่างคนชื่นชมสุขสมดังจิตหมาย . . .

"จุฬาบันเทิง", ท่านอง ม.จ.จักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์
คำร้อง "

เพลงที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น

เห็นโดมสูงลิ่วให้วาทวิเวศร่าใจ ถึงคราวจากไปห่วงโหยมิคลายหน้าชน
แม้จากพี่น้องจากโดมหมองฤดี ผากใจไมตรีเลือดเนื้อชีวีเฝ้าโดม

"โดมรำลึก", คำร้อง กฤษกุล สถิตยถาวร

สี่เหล็องแดงนั้นหรือคือธรรมศาสตร์ ได้ชูชาติชื่อระบือทุกถิ่นที่
เกียรติกำจรกำจายทั่วธานี สูงศักดิ์ศรีเรื่องวิชาภษดาการ . . .

"สี่เหล็องแดง", คำร้อง พรต พุฒินันท์

เพลงที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น

ไอ้เคยภิรมย์สุขสมจินต์ แผ่นฟ้าแผ่นดินเชียงใหม่
ขวัญข้าคือคอสสุเทพเด่นไกล ภูผิงคั่นนังงชีวิตแห่งเรา . . .

"ลาภูผิงค์", คำร้อง ธาตรี

เพลงที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เช่น

. . . ร่มนทรีร่มดวงฤดีของชาวขจี เป็นขวัญชาวเกษตรทั่วธานี
โลมชีวีให้ชื่นรื่นเรใจ . . .

"ร่มนทรี", คำร้อง ศยาม

เพลงที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยมหิดล เช่น

นามมหิดล เป็นศรีแก่ชน หลวงชาวแพทย์ไทย
เป็นพระบิดาของแพทย์ทุกวัย เทอดไฉนนานมา . . .

"มหิดลฉลองชัย", คำร้อง ธาตรี

นอกจากเพลงที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีเพลงที่ตั้งเนื้อหาเกี่ยวกับคณะใดคณะหนึ่งในมหาวิทยาลัยด้วย เช่น เพลงนักสื่อสารมวลชน ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพลงเกษตรประมง ของคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

1.5.1.2 เพลงโรงเรียนเหล่าทัพต่าง ๆ บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนเหล่าทัพต่าง ๆ มีเกือบครบทุกเหล่า เช่น เพลงของโรงเรียนเตรียมทหาร ได้แก่

ดาวของเรานี้เป็นดวงเด่น	จักรดาวที่เห็นเป็นดาวใจ
อันคบเพลิงส่องดวงที่ไขว้	นี้ไขว้ความรุ่งเรืองงาม . . .

"จักรดาว", คำร้อง ชชาติรี

เพลงของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้แก่

ในรั้วแดงกำแพงเหลือง	เหมือนดั่งเมืองของเราแนบเนาดวงใจ
แหล่งนี้มีพระคุณยิ่งใหญ่	สร้างรั้วกำแพงไทยทุกคนรักใคร่บูชา . . .

"รั้วแดงกำแพงเหลือง", คำร้อง ชชาติรี และ สมศักดิ์ เทพานนท์

เพลงของโรงเรียนนายเรืออากาศ ได้แก่

. . . พองเราลูกฟ้าเรืออากาศ น้ำใจสะอาดสมชาติชาย

จะอยู่แห่งใดรักไม่วาย ไม่คลายเพราะสายใจนี้ใจเดียว . . .

"ผู้ครองฟ้า", คำร้อง สมศักดิ์ เทพานนท์

เพลงของโรงเรียนนายเรือได้แก่

คลื่นลมฝนกระหน่ำ	สู้กับน้ำและฟ้ามิยอมหน้า
พวกเราที่ชาติชาย	ไม่ตายคงคืนผืนดิน . . .

"ถอนสมอ", คำร้อง ชาตรี

เพลงของโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน

โอ้สามพรานพรานศักดิ์ศรี	จะมีหรือดีกว่านั้น
ที่มีทั้งดาววาววาวขวัญ	ทั้งเดือนใจได้มาหา . . .

"สามพราน", คำร้อง ชาตรี

นอกจากเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อมหาวิทยาลัยและโรงเรียนเหล่าทัพต่าง ๆ แล้ว วงดนตรีสุนทราภรณ์ยังได้แต่งเพลงให้กับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ อีก เช่น วิทยาลัย และโรงเรียนต่าง ๆ แต่เนื่องจากเพลงเหล่านี้มักจะบรรเลงกันภายในสถาบันหรือในโอกาสพิเศษของสถาบันเท่านั้น ทำให้คนภายนอกไม่ค่อยรู้จักทำนองและคำร้องจึงไม่แพร่หลาย เท่าที่ปรากฏจากข้อมูล เช่น เพลงราวัง ว.ศ. สามัคคี เพลงลาแล้ว ว.ศ. ของวิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร (ก่อนจะเปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) เพลงบางแสนโสภา ของวิทยาลัยการศึกษาบางแสน (ก่อนจะเปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและเป็น

มหาวิทยาลัยบูรพาในปัจจุบัน) เพลงที่แต่งให้โรงเรียนต่าง ๆ เช่น เพลงศิลาใจ ของโรงเรียนศุภการักษ์ เพลงโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีเพลงบางเพลงที่แต่งทำนองไว้เป็นกลาง ๆ ไม่ระบุสถาบันหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต่อมามีสถาบันหรือกลุ่มอาชีพนิยมนำไปร้องกันจนเข้าใจว่าเป็นเพลงประจำสถาบัน เช่น เพลงพรานทะเล ซึ่งนักเรียนโรงเรียนพาณิชย์นาวีนิยกร้องกันมาพอ ๆ กับนักเรียนโรงเรียนนายเรือ แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นเพลงของสถาบันใดโดยเฉพาะ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความนิยมของยุคสมัยเกี่ยวกับเพลงสถาบัน

1.5.2 เพลงประจำจังหวัดต่าง ๆ วงดนตรีสุนทราภรณ์ แต่งเพลงให้กับจังหวัดต่าง ๆ เกือบทั่วประเทศ เนื้อหาของเพลงมักจะเน้นที่เอกลักษณ์หรือความดีเด่นที่ต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ จุดประสงค์ก็เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและความภาคภูมิใจของประชาชนชาวจังหวัดนั้นๆ เพลงประเภทนี้เมื่อฟังเนื้อร้องก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นเพลงของจังหวัดใด บางเพลงก็ช่วยแนะนำให้รู้จักจังหวัดนั้นมากขึ้น ตัวอย่างเพลงประจำจังหวัดต่าง ๆ เช่น

. . . พนมรุ้งสว่างาม เป็นนามปราสาท
แลพิลาศเคียงคู่บุรีศรี . . .

"บุรีรัมย์", คำร้อง วิชาศ

. . . รักมันผูกพันสายเลือดเดียว พระธาตุศรีสองรักนั้นเหมือนแทนคำมั่น

"เลย", คำร้อง พรพิรุณ

ช. โอ้กรุงเทพเมืองฟ้าอมร ญ. สมเป็นนครมหาธานี
 ญ. สว่างามหนักหนาสามราตรี ช. งามเหลือเกินเพิลิดเพิลินฤดี . . .

"กรุงเทพราตรี", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

. . . นครปฐมปฐมเจดีย์เป็นศรีชาติ พุทธศาสน์เจ็ดจ่ารญาเพิ่มพูนผล . . .

"นครปฐม", คำร้อง ช่อม ปัญญาพรค์

บางเพลงจะกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด เช่น

กาญจนบุรีนี้เป็นเมืองงาม เพราะไทรโยคอันงามมีน้ำตกท่าพัน

"กาญจนบุรี", คำร้อง ธาตรี

พิงกาลาวัดษ์วาดสวรรค์ พิงกันป็นทึนน้องพี่น้องเล่นธาร . . .

"พิงกาลาวัดษ์", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . แก่งกระพือลือชื่อในสามเียน เมื่อแลเห็นหรือจะเว้นอินดี . . .

"อุบลเมืองงาม", คำร้อง ธาตรี และ สมศักดิ์ เทพานนท์

บางเพลงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของจังหวัด เช่น

. . . แผ่นดินเรานี้มีมหाराชา ท่านพุทธเลิศล้าประดิษฐ์มหัศจรรย์ . . .

"สมุทรสงคราม", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . เมืองวีรชนทุกคนสู้ตาย ถ้าเอาปฐพีไปก็ไม่มีคน
 ขุนสรรค์พันเรื่อง ชาวเมืองชื่อนาททุกคน
 ศัตรูต้องร้องบ่น ว่าใจเด็ดสมไทย . . .

"ชื่อนาท", คำร้อง ช่อม ปัญญาพรรค

บางเพลงกล่าวถึงสภาพภูมิประเทศของจังหวัด เช่น

. . . เพชรบูรณ์ เพชรบูรณ์พูนนิเวศน์ เขาเป็นเขตรายล้อมอ้อมเหลี่ยมผา
 มีน้ำตกไหลสะอาดงามบาดตา . . .

"เพชรบูรณ์", คำร้อง จรูญ

. . . สุดแดนวันแคว้นบูรพา ทรานั้นเป็นธานีใหญ่
 เปรียบเสมือนเป็นด่านเขตไทย คุ่มกันพาลภัยฮ่าฮี้ . . .

"ตราดของเรา", คำร้อง ธาตรี

บางเพลงกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรที่มีชื่อเสียงในจังหวัด เช่น

ไอ้จันทบุรีเมืองมณีจิวาฬ

จำรูญรมย์สมแดนกำดัดครุณีซัดงามสะพรั่ง

"สวรงค์ชาวจันทร์", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

. . . พรางเพชรพริ้วแพร้วสมแล้วเมืองปราณ น้ำตาลหวานชานดินฟ้า . . .

"เพชรบุรีแคนใจ", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

นอกจากเพลงประจำจังหวัดแล้ว ยังมีเพลงที่แต่งให้กับอำเภอต่าง ๆ ด้วย เช่น เพลงตากลิ เพลงเขื่อนสามพราน เพลงสี่ควี ฯลฯ เพลงประจำจังหวัดนี้ในบางครั้งจะมีเนื้อหาคาบเกี่ยวกับเพลงชมธรรมชาติ เช่น เพลงภูกระดึง เพลงผาเงอบ เพลงเกาะสีชัง เพลงเกาะลอย เพลงหาดสงขลา แต่จะเห็นว่าเนื้อหาของเพลงนั้นต่างกัน เนื่องจากจุดประสงค์ในการแต่งต่างกัน (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 1.2)

1.6 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ ในโอกาสงานฉลองเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ คนไทยนิยมให้มีการละเล่นและร้องรำทำเพลงซึ่งมีลักษณะเป็นเพลงชาวบ้านที่คนหมู่ใหญ่ ๆ จะร้องเล่นร่วมกันไปได้โดยไมแยกผู้ร้องผู้ฟัง ต่อมาในยุคของเพลงไทยสากล บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์จำนวนหนึ่งได้ตั้งขึ้นเพื่อจุดประสงค์ทำนองเดียวกันคือ เพื่อร้องเล่นในโอกาสเทศกาลงานฉลองต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ ลอยกระทง

เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาลและงานประเพณีเหล่านี้มักเป็นเพลงสั้น ๆ ที่มีทำนองง่าย ๆ เหมาะสำหรับร้องเป็นหมู่เพื่อความสนุกสนาน เนื้อหาจะกล่าวถึงความหมายของเทศกาลนั้น กิจกรรมสำคัญของเทศกาลหรือประเพณี และมักกล่าวถึงความสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน อันเป็นลักษณะเด่นของงานเทศกาลของไทย ตัวอย่างของเพลงเกี่ยวกับเทศกาล

และประเพณี ได้แก่

เพลงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ มักกล่าวถึงความสุขความสนุกสนานในวันปีใหม่ เช่น

สวัสดีปีใหม่แล้ว	ขอไทยจงแคล้วพวงภัย
ร่วมกันรับขวัญปีใหม่	เกล็ดงกัษไวมั่น
สุขศรีปีใหม่หมาย	สุขใจและกายรวมกัน
สำราญสำเริงบันเทิงมัน	สุขสันต์ยิ้มกันไว้อ่อน . . .

"สวัสดีปีใหม่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

รื่นเริงเกล็ดงกัษใหม่ (ซ้ำ)	ร่วมจิตร่วมใจทำบุญร่วมกัน
ทำบุญกันตามประเพณี	กุศลราศีบังเกิดเจดจัน

"ร่าวงรื่นเริงเกล็ดงกัษ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

นอกจากนี้ยังมีเพลงอื่น ๆ เช่น เพลงเก่าไปใหม่มา เพลงไชโยปีใหม่ เพลงรับขวัญปีใหม่ เป็นต้น

เพลงเทศกาลสงกรานต์ จะกล่าวถึงความสุขสนุกสนาน ทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ ชักชวนกันมาเล่นสงกรานต์ เช่น

ตอนเช้าทำบุญทำบุญตักบาตร	ทำบุญร่วมชาติตักบาตรร่วมขันกันเออ
--------------------------	-----------------------------------

เข้าวัดแต่งตัวสวยสะ

ไปสงฆ์นำพระนะวันสงกรานต์กันเอช

"วันสงกรานต์", ท่านอง เวส สุนทรจามร

คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ช. วันตรุษหยุดการหยุดงาน

สังคมชาวบ้านชิวบ้านคึกคัก

เริงสงกรานต์พอชวิญขึ้น ๆ

ฉลองวันคืนจนครั้นเครงคราน . . .

"เริงสงกรานต์", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวการ

เพลงอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวันสงกรานต์ เช่น เพลงสงกรานต์หวานใจ เพลงรับขวัญ
วันสงกรานต์ เพลงคลุงเริงสุขสงกรานต์ เป็นต้น

เพลงเทศกาลลอยกระทง เพลงชุดลอยกระทงของสุนทรภะเป็นที่ยอมรับกันอย่าง
แพร่หลาย โดยเฉพาะเพลงรำวงวันลอยกระทง จัดเป็นเพลงยอดนิยมที่แพร่หลายที่สุดเพลง
หนึ่ง นอกจากนี้ก็มีเพลงอื่น ๆ โดยมากเป็นเพลงรำวงและเพลงลีลาศ เช่น เพลงวันเพ็ญ
เดือนสิบสอง เพลงคลุงวันเพ็ญ เพลงคลุงวันลอยกระทง เป็นต้น

วันเพ็ญเดือนสิบสอง

น้ำก็นองเต็มตลิ่ง

เราทั้งหลายชายหญิง

สนุกกันจริงวันลอยกระทง . . .

"รำวงวันลอยกระทง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

หมู่หญิงชายลอยกระทง

ลอยกระทงลงในน้ำ

ด้วยใจสุชฉ้า

ขอบุญหนุนนำสำเร็จสมปอง . . .

"วันเพ็ญเดือนสิบสอง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาลและประเพณีอื่น ๆ เช่น เพลงรำวงมงคลสมรส กล่าวถึงประเพณีการแต่งงาน เพลงขวัญข้าวกล่าวถึงความสนุกสนานของหนุ่มสาวขณะที่ทำขวัญข้าว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเพลงที่กล่าวถึงการละเล่นประจำเทศกาลเช่น เพลงแม่ศรี ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่นิยมเล่นในวันสงกรานต์ เพลงตลุงมอญซ่อนผ้า เพลงงูกินหาง ซึ่งเป็นการละเล่นของเด็ก เป็นต้น

1.7 เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเยาวชน บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ประเภทนี้ เนื้อหาแต่งขึ้นเพื่ออบรมสั่งสอนเยาวชนโดยเฉพาะ ซึ่งมีน้อยกว่าเพลงประเภทอื่น ๆ เท่าที่รวบรวมได้จากข้อมูลที่น่ามาศึกษา เช่น เพลงมาร์ชเยาวชนชาติไทย เพลงเยาวชนไทย เพลงรำวงเยาวชนชาติไทย เพลงหนูเอ๋ย เพลงหน้าที่เด็ก เป็นต้น เพลงเหล่านี้มักใช้ถ้อยคำง่าย ๆ เนื้อความชัดเจน ตรงไปตรงมา เหมาะกับวัตถุประสงค์ที่จะสั่งสอนเด็กให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย

เพลงที่มีเนื้อหาเพื่อสั่งสอนเยาวชนที่เป็นที่รู้จักทั่วไป เช่น

(สร้อย) เด็กเอ๋ยเด็กดี	ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน (ซ้ำ)
หนึ่งนับถือศาสนา	สองรักษาธรรมเนียมมั่น . . .

"หน้าที่เด็ก", คำร้อง ช่อม ปิฎกพรศักดิ์

พวกหนูเล็กเด็กทั้งหลาย
ตื่นเช้าจะได้เบิกบาน

อ่านอนต้นสายเป็นเด็กเก็ยจคร้าน
สดชื่นสำราญสมองพ่องใส . . .

"หนูเล็ก", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

(สร้อย) เขาชวนชาติไทย ต้องหิ่งในความเป็นไทย
ชีวิตจิตใจอย่าให้ใครคุมหิ้น . . .

"มาร์ชเขาชวนชาติไทย", ทำนอง ธนิต ผลประเสริฐ
คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

1.8 เพลงเบ็ดเตล็ด เพลงของสุนทราภรณ์กลุ่มนี้เป็นเพลงที่มีเนื้อหาต่าง
ไปจากเพลงประเภทอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่เพลงกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีจำนวนไม่มากพอที่
จะจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ เท่าที่ปรากฏจากการศึกษาข้อมูลอาจจำแนกย่อยได้ดังนี้

1.8.1 เพลงคติธรรมและปรัชญาชีวิต เพลงที่มีเนื้อหา
ประเภทนี้แต่งยาก ผู้แต่งจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในปรัชญาชีวิตด้านต่าง ๆ หรือมี
ประสบการณ์ในชีวิตมากพอที่จะกลั่นกรองออกมาเป็นเนื้อหาของเพลง อีกทั้งขนาดความยาว
ของเพลงยังเป็นตัวกำหนด ไม่อาจอธิบายเนื้อหาความได้ละเอียดลออ เมื่อแต่งเป็นเพลงออก
มาก็ฟังเข้าใจยาก หากผู้ฟังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชีวิตและคติธรรม เพลงที่มี
เนื้อหาเกี่ยวกับคติธรรมและปรัชญาชีวิตโดยตรงจึงมีจำนวนน้อยมาก และมักกล่าวในเชิงให้
คติธรรมและปรัชญาชีวิตที่เนื่องด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานของระบบ
ความคิดของคนไทยทั่วไปอยู่แล้ว เช่น เพลงกรรมเก่า เพลงโลกหมุนเวียน เพลงทางที่
ต้องกลับ เพลงเรือมนุชย์ เพลงเหล่านี้มีเนื้อหาที่แสดงข้อคิดตามหลักพระพุทธศาสนา ในแง่
ความเป็นอนิจจังของชีวิตและวิถีแห่งกรรม ตัวอย่างเพลงประเภทนี้ได้แก่

อันความหม่นเวียน	เปลี่ยนผันที่ในโลกเรา
ทั้งเขาทั้งเรา	ก็คงเห็นทั่วกัน
ไม่เที่ยงไม่แท้	ปรวนแปรทุกวัน . . .

"โลกหม่นเวียน", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

ทางที่ต้องกลับของคนนั้นปลาซ	ก็คือความตายทุกรายด้วยกัน
เศรษฐกิจที่ปานนั้นยากจนก็เท่ากัน	ทุกทางดับขันธด้วยกันทุกคน . . .

"ทางที่ต้องกลับ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เพลงของสุนทราภรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคติธรรมและปรัชญาชีวิตในอีกลักษณะหนึ่งก็คือการสอดแทรกคติธรรม ปรัชญาชีวิตและแง่คิดไว้ในเพลงประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น แทรกความคิดเรื่องอนิจจังและผลกรรมไว้ในเพลงรัก เช่น เพลงกึ่งหินต้องลม เพลงชีวิตกับความหวัง เพลงศาสนา รัก แทรกแง่คิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ของชีวิตของประเทศชาติไว้ในเพลงปลุกใจ เพลงสดุดี ตลอดจนเพลงสถาบันต่าง ๆ บางครั้งก็สอดแทรกแนวทางการดำเนินชีวิตไว้ในเพลงรัก เพลงชมธรรมชาติ หรืออาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรม เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความเห็นแก่ผู้อื่นยิ่งกว่าตนเอง แทรกไว้ในเพลงรักดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น นอกจากนี้แม้เพลงชมโฉมผู้หญิง เพลงรักรำพันความในใจ ก็อาจจะสอดแทรกคุณลักษณะของผู้หญิงในอุดมคติไว้ด้วย

1.8.2 เพลงสะท้อนสังคม เพลงประเภทนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ทั่วไป มักไม่ได้แสดงภาพหรือความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมในแง่ลบที่ลึกซึ้ง เหตุผลน่าจะเป็นเพราะวงดนตรีสุนทราภรณ์ก็คือวงดนตรีของกรมโฆษณาการหรือวงดนตรีของกรมประชาสัมพันธ์อันเป็นวงดนตรีของราชการ จึงไม่เหมาะที่จะแต่งเพลงที่

มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ผลงานหรือนโยบายของทางราชการ เพลงที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคมของวงสุนทราภรณ์มักเป็นสิ่งคมของกรุงเทพฯ ในแง่มุมกว้าง ๆ ดังตัวอย่างเช่น

อย่าไปเลขบางกอกจะบอกให้	พี่เคยไปมาแล้วน้องแก้วเอ๋ย
จะบอกให้เอาบุญคนคั้นเคส	อย่าไปเลขบางกอกเข้าชอกใจ
คนทีนั้นคั้นแต่ตัวหัวกะทิ	หัวใจสีสนับ้าไบหน้าไฟ
สวมหน้ากากปากชื่อเขามือไว	คอยจงใจทำร้ายทำลายเรา . . .

"สวีสวีบางกอก", คำร้อง อาจินต์ ปัญจพรรค์

พวกเราทั้งหลายมิตรสหายชาวทุ่ง	คร้านเคยพบเคยเห็นกรุง
รู้เพียงกรุงนั้นสูงค้ำไป	ฝุ่นกรุงฟุ้งเพื่อสังคมเพื่อเป็นไข
แสงและสีมีพิษภัย	หาลมจะหายใจไม่มี . . .

"ชาวทุ่ง", คำร้อง ศรีสวัสดิ์ พิจิตรวรการ

นอกจากนี้ยังมีเพลงเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีก เช่น เพลงที่เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงชาวทะเล เพลงบ้านนา เพลงกลกรไทย เป็นต้น

จะเห็นว่าบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์มีเนื้อหาหลากหลายซึ่งเกิดจากประวัติยาวนานของวงและสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ในประวัติข้างต้น เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเพลงรักระหว่างชายหญิง ซึ่งเป็นที่นิยมระหว่างผู้แต่งและผู้ฟังเพลง รองลงมาคือเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดี เพลงปลุกใจและสดุดี เพลงที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา เพลงประจำจังหวัด เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเยาวชนและเพลงเบ็ดเตล็ด เช่น เพลงสะท้อน

สังคม เพลงคติธรรมและปรัชญาชีวิต ซึ่งเนื้อหาบางประเภทอาจมีเนื้อหาคาบเกี่ยวกัน ดังนั้น การจำแนกลักษณะเนื้อหาจึงกำหนดที่ประเด็นหลักหรือจุดเด่นของเพลงนั้น ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่าจุดเด่นของบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์คือ เพลงประเภท เพลงรัก แต่เนื้อหาของบทเพลงมักจะมีคาบเกี่ยวกัน ตัวอย่างเช่นในเพลงชมธรรมชาติ อาจจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักแทรกอยู่ แต่ไม่ได้เป็นประเด็นหลักของเนื้อหา และในเพลงประเภทเพลงรักมีลักษณะสอดคล้องกับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวพันกับความรักเป็นจำนวนมาก

2. รูปแบบ จากการศึกษาในรูปแบบบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ พบว่า บทเพลงไทยสากล มีรูปแบบกวีนิพนธ์ขนาดสั้น เพราะเพลงเป็นวรรณกรรมที่สื่อสารด้วยการ "ฟัง" ดังนั้นรูปแบบของบทเพลงจึงต้องอาศัยรูปแบบที่สั้น ง่ายต่อการแสดงแนวคิดที่ ชัดเจน รวดเร็วและกระชับ

บทเพลง จัดเป็นรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองประเภทหนึ่ง ที่นำมาใช้ ประกอบดนตรี ดังนั้นฉันทลักษณ์ของบทเพลง อาจเหมือนหรือแตกต่างจากร้อยกรองแบบฉบับ (โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่ำ) ก็ได้เช่น เพลงไทยเดิมมักใช้รูปแบบของกลอน เป็นพื้น ส่วนเพลงที่ประกอบดนตรีสากล มักใช้คำประพันธ์ที่มีลักษณะสอดคล้องกับทำนองนั้น ๆ ซึ่งไม่มีรูปแบบตายตัว (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2526 : 10)

จากการศึกษารูปแบบบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์พบว่ามีการใช้ฉันทลักษณ์ *

ใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 การใช้ฉันทลักษณ์ตามแบบร้อยกรองแบบฉบับ

2.2 การใช้ฉันทลักษณ์พิเศษที่มีลักษณะสอดคล้องกับทำนองเพลงหนึ่ง ๆ ซึ่ง

ไม่มีรูปแบบตายตัว

2.1 การใช้ฉันทลักษณ์ตามแบบร้อยกรองแบบฉบับ ร้อยกรองแบบฉบับหมายถึง คำประพันธ์ดั้งเดิมที่มีแบบแผนตายตัวอันได้แก่โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ลิลิตและกลบท (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2526 : 8)

การใช้ฉันทลักษณ์แบบร้อยกรองตามแบบฉบับ ในบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ส่วนใหญ่นิยมใช้ฉันทลักษณ์แบบกลอน ได้แก่เนื้อร้องที่มีลักษณะบังคับตรงตามแบบแผนของกลอน เช่น

* คำว่าฉันทลักษณ์ในที่นี้หมายถึง ลักษณะบังคับของคำประพันธ์ทุกรูปแบบ อันได้แก่ ฉันทลักษณ์ตามแบบแผนสมัยเก่า คือ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ลิลิตและกลบท รวมไปถึง คำประพันธ์รูปแบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น แม้ว่าบางประเภทยังไม่มีรูปแบบแน่นอนหรือกล่าวว่าเป็น คำประพันธ์อิสระไม่มีรูปแบบ แต่ในเมื่อยังมีลักษณะทางจังหวะ มีการจัดวางถ้อยคำในตำแหน่ง ที่มีพลังก็น่าจะถือว่ามีลักษณะบังคับเช่นเดียวกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2526 : 49) ถ้ามีผู้นิยมรูปแบบนั้นแพร่หลาย ก็สามารถรวบรวมหลักการ ตั้งเป็นฉันทลักษณ์รูปแบบนั้น ๆ ได้ เช่น กลอนเปล่า วรรณรูป ซึ่งในที่นี้รวมถึง รูปแบบฉันทลักษณ์ของบทเพลงด้วย

2.1.1 การใช้ฉันทลักษณ์แบบกลอนแปด ได้แก่ เนื้อร้องที่มีจำนวนคำ
ในวรรค 7-9 คำ มีสัมผัสตรงตามแบบแผนของกลอนแปด เช่น เพลงกลิ้งราตรี เพลงกลิ้งร่ำ
เพลงสวัสดีบางกอก เพลงฝากหมอน เพลงถึงเซอ เพลงโคมในดวงใจ ตัวอย่างของเพลง
ที่มีฉันทลักษณ์ประเภทนี้ เช่น

ลมพระพายชายขึ้นในคืนนี้	กลิ้งราตรีหอมระรื่นชื่นใจแสน
ดอกไม้อ่อนด่นไปในดินแดน	จะเหมือนมั่นราตรีไม่มีเลย
เจ้าโศกกลิ้งต่อเมื่อสิ้นแสงอาทิตย์	เหมือนคนให้คิดปริศนารাত্রีเอ๋ย
คิดคำนึงถึงราตรีที่เราเคย	ได้ชมเชยชื่นชวนขวัญใจ . . .

"กลิ้งราตรี", คำร้อง ทรง สาลีตุล

หอมกลิ้งร่ำร่ำเพชชิตเชยกลิ้ง	ดั่งประทีปกลิ้งเจ้าช่างเข้าฮวน
หอมกลิ้งร่ำร่ำน้องร่ำร่ำกำสรวล	ร่ำขวัญเพื่อคร่ำครวญหัวใจเจียม
กลิ้งร่ำจางพรางใจให้ร้างจำ	ร่ำกลิ้งร่ำนำสวาทมิอาจเทียม
หากกลิ้งนางห่างชมระทมเกษม	ใจที่เปี่ยมพิศวาสนิราศไป . . .

"กลิ้งร่ำ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

อย่าไปเลขบางกอกจะบอกให้	พี่เคยไปมาแล้วน้องแก้วเอ๋ย
จะบอกเจ้าเอาบุญคุณคุณเคย	อย่าไปเลขบางกอกเข้าชอกใจ
คนทีนั้นคืนแต่หัวกะทิ	หัวใจสิ้นสนบ้ำไบหน้าใส
สวมหน้ากากปากข้อมือเขาไว	คอยจงใจทำร้ายทำลายเรา . . .

"สวัสดีบางกอก", คำร้อง อาจันต์ ปิณฑพรรค์

2.1.2 การใช้ฉันทลักษณ์แบบกลอนหก ได้แก่เนื้อร้องที่มีจำนวนคำ 6 คำ ในหนึ่งวรรคและมีสัมผัสตามแบบแผนกลอนหก ตัวอย่างของเพลงที่มีฉันทลักษณ์ประเภทนี้ เช่น

สวัสดีปีใหม่แล้ว	มองไทยจงแคล้วปางภัย
ร่วมกันรับขวัญปีใหม่	เกล็ดฤทธิ์ไวมั่น
สุขศรีปีใหม่หมาย	สุขใจและกายรวมกัน
สำราญสำ เรียบันเทิงมัน	สุขสันต์ยิ้มกันไว้ก่อน . . .

"สวัสดีปีใหม่", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

2.1.3 การใช้ฉันทลักษณ์แบบกลอนบทละคร ได้แก่เนื้อร้องที่มีจำนวนที่ขีดท่อนได้ระหว่างคำ 6-9 คำ มีสัมผัสแบบกลอนทั่วไป เช่น เพลงดวงใจ เพลงเจ้าเงาะ อธิษฐาน เพลงไทยสามัคคี เพลงโห่ระลึ้ม เพลงสามัคคี ตัวอย่างของเพลงที่มีฉันทลักษณ์ประเภทนี้ เช่น

โอ้วดวงใจอยู่ไกลลิบ	เหลือจะหิบบาชมภิรมย์สร
เหมือนดวงดาววาววามอยู่ไกลครัน	ชิดสวรรค์สุดเอื้อมมาเชยชม
เสียแรงชื่ออุษานารี	ไซไม่มีเทวมาอุ้มสม
ปล่อยให้หนึ่งฟลุ่ฟลุ่กตรม	ร้อนระบมจิตใจดังไฟราน . . .

"ดวงใจ", คำร้อง พระราชนิพนธ์ท้าวแสนปมในรัชกาลที่ 6

ในลักษณะนั้นว่าน่าประหลาด	เป็นเชื้อชาตินี้กรบกลั่นกล้า
เหตุไฉนย่อท้อรอร่า	ฤาจะกล้าแต่เพียงวาที

เห็นแก้วแวววับที่จับจิต โยไม่คิดอาจเอ้อมให้ถึงที่
เมื่อไม่เอ้อมจะได้อย่างไรมี อันมณีฤาจะโผล่ไปถึงมือ . . .

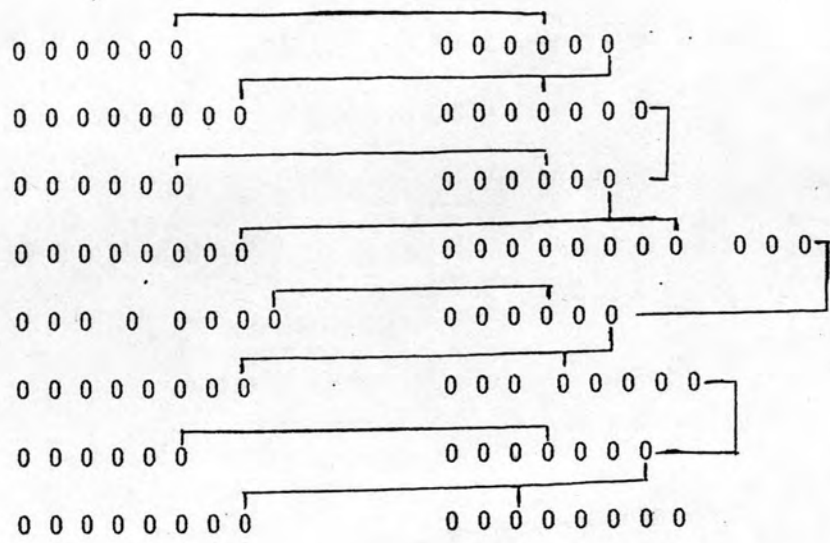
"สาส์นรัก", คำร้อง พระราชินีพจนีย์ท้าวแสนปมในรัชกาลที่ 6

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ที่มีรูปแบบการใช้ฉันทลักษณ์ ตามแบบร้อยกรองแบบฉบับนี้ ส่วนใหญ่เนื้อหาความมาจากบทละครหรือวรรณคดี ดังนั้นฉันทลักษณ์เนื้อร้องจึงเคร่งครัด ตรงตามรูปแบบเดิม นอกจากนี้อาจเกิดจากการนำคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นมาก่อน เช่น คำประพันธ์ที่แต่งเป็นกลอนแปด กลอนหก แล้วนำมาใส่ทำนอง เป็นต้น

2.2 การใช้ฉันทลักษณ์พิเศษที่มีลักษณะสอดคล้องกับทำนองเพลงหนึ่ง ๆ ซึ่งไม่มีรูปแบบตายตัว หมายถึงการใช้คำประพันธ์ประเภทที่ไม่มีรูปแบบตายตัวเหมือนประเภทที่ 1 แต่จะมีลักษณะการใช้ฉันทลักษณ์ที่เหมาะสมกลมกลืนกับทำนองเพลงในแต่ละเพลง เช่น

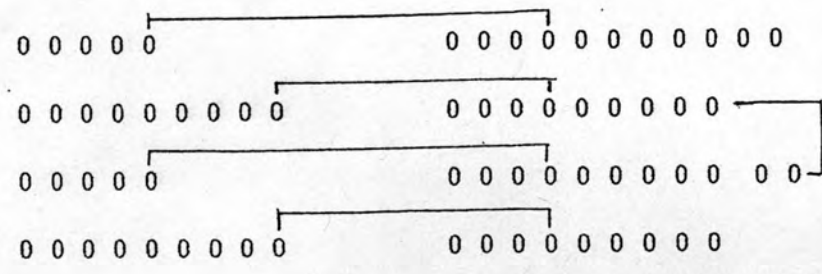
ลืมนเสียเกิดอย่าคิดถึง	ลืมนสที่ซึ่งใจมัน
เพลงคิดถึงตรึงใจไม่เว้นวัน	ฟังแล้วตื่นตื่นต้องร้องไห้
ลืมนเสียเกิดว่ามีเงิน	ลืมนรักเสกสรรค์เคยได้
จะคิดก็คิดจะเพื่อทำไม	จะรักก็รักอย่าหลงอาลัยให้ขมขื่น
นึกเสียวว่าความหลังครั้งกระนั้น	เหมือนนอนหลับฝันชั่วคืน
มันอาจจะหวานมันอาจจะขื่น	พอลืมนตาตื่นความขื่นก็หาย
ลืมนเสียเกิดเรื่องความหลัง	ลืมนรักที่ฝังใจไม่หน่าย
บุญเราสองครองกันแต่เพียงใจ	จะมันหมายปองภายไม่ได้เลย

"ลืมนเสียเกิดอย่าคิดถึง", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

เจ้ายักคว่ำทัพ	เจ้าฮัมในทีเหมือนเจ้าจะมีรักอารมณ์
ฮั่วเริ่มให้เหงาไม้ใช้เจ้าชื่นชม	อกเริ่มก็ตรมเพราะคมดาเจ้า
เริ่มพะวักพะวง เริ่มคิดกะนง	แล้วเริ่มก็คงหลงตายเปล่า
ตั้งพรานล่อเนื้อ เนื้อแล้วเลี้ยงเพ่งเอา	ฮั่วใจให้เมา เมาน้ำขิงนั้นแล

"พรานล่อเนื้อ", คำร้อง แก้ว อัจฉริยะกุล

จะสังเกตได้ว่า ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในเพลงทั้งสองต่างกัน กล่าวคือเพลงสองเพลงมีจำนวนคำในแต่ละวรรคต่างกัน บางวรรคของเพลงแรกมีวรรคเกินมาหนึ่งวรรค แต่มีลักษณะสัมผัสตามแบบกลอนเหมือนกัน คือมีสัมผัสนอก สัมผัสในและสัมผัสระหว่างบท ซึ่งอาจไม่เคร่งครัดในเรื่องสระเสียงสั้นและเสียงยาว เช่น ใจ-กาย สามารถรับสัมผัสได้ เป็นต้น

บทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ส่วนใหญ่มีลักษณะเช่นเดียวกับเพลงทั้งสองเพลงนี้ กล่าวคือยึดการส่งสัมผัสแบบกลอน แต่คณะ อันได้แก่จำนวนวรรค จำนวนคำมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับทำนองของเพลงนั้น ๆ จึงสรุปได้ว่า ทำนองเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดฉันทลักษณ์ หรือรูปแบบของบทเพลงแต่ละเพลง ทำให้ฉันทลักษณ์ของบทเพลงในกลุ่มนี้ไม่มีรูปแบบกำหนดตายตัว เพราะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกลมกลืนกับทำนองเพลงเป็นหลัก

ผู้แต่งบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์นิยมใช้ฉันทลักษณ์พิเศษที่สอดคล้องกับทำนองเพลงมากที่สุดแต่การที่เพลงส่วนใหญ่มีสัมผัสแพรวพราวแบบกลอนแสดงให้เห็นถึงความสามารถเฉพาะตัวของผู้แต่งบทเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ ว่าสามารถแต่งบทเพลงตามทำนองให้มีฉันทลักษณ์ใกล้เคียงกับฉันทลักษณ์ที่เป็นร้อยกรองแบบฉบับได้ด้วย ซึ่งอาจสันนิษฐานจากประวัติของผู้แต่งได้ว่าน่าจะเกิดจากอิทธิพลของบทร้อยกรองแบบฉบับที่ติดตัวมากับผู้แต่งนั่นเอง

จากการศึกษาในบทนี้ ทำให้ได้พบว่าวงดนตรีสุนทราภรณ์ใช้เวลายาวนาน ในการสร้างผลงานเพลงจำนวนมาก และบทเพลงนั้นมีเนื้อหาหลากหลาย ผู้ฟังจึงมีโอกาสเลือกฟังเพลงที่มีเนื้อหาแตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละบุคคล และในบางรูปแบบของบทเพลงนั้นก็มีลักษณะที่น่าสนใจในการใช้ฉันทลักษณ์ที่สอดคล้องกับทำนองเพลงได้ใกล้เคียงกับบทกวี ทำให้บทเพลงมีความไพเราะด้วยองค์ประกอบที่กลมกลืนกัน ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น